

Engin ERKİNER

VIETNAM - LAOS

ve

PAZAR SOSYALİZMİ

Engin ERKİNER

VIETNAM-LAOS VE PAZAR SOSYALİZMİ

İÇİNDEKİLER

Yazar Hakkında	6
Başlarken	8
Sosyalizm Tarihlerinde Genellemeler	10
Coğrafya ve Tarih	13
1975 Öncesi	14
Vietnam Savaşı	19
1975 Sonrası	24
Doi Moi Ya Da Yeniden Yapılanma	25
10. Yılında Doi Moi	29
Vietnam Komünist Partisi'nde Değişim	31
20 Yıl Sonra Doi Moi	38
Sosyalist Ülkeler Arasındaki Savaşlar	41
Ulusal Kurtuluş Savaşı ve İç Savaş	42
Vietnam-Çin Savaşı	43
Vietnam-Kamboçya Savaşı	45
Aradaki Ülke: Laos	49
Devrim Sonrası	50
Çeşitlilik İçinde Birlik ve Yeni Ulus İnşası	53
Sonuçlar	56
Kaynaklar	63

MYANMAR

LAOS

THAILAND

Bangkok

CAMBODIA

VIETNAM

South China Sea

Gulf of Thailand

Andaman Sea

MALAYSIA

YAZAR HAKKINDA

1950'de Adana'da doğan yazar Mayıs 1970'te öğrencisi olduğu ODTÜ'de Sosyalist Fikir Kulübü üyesi olarak örgütlü devrimci mücadeleye katıldı. Ocak 1971'de Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (DEV-GENÇ) yayın organı olan İleri dergisinin beşinci ve son sayısının yazı işleri sorumlusu olan yazar, sonraki aylarda birkaç sayı çıkabilen THKP-C'nin Kurtuluş dergisinin yayınında Ali Orhan Yücelalp ve İlhan Kalaylıoğlu ile çalıştı.

1972'de üniversitenin kimya bölümünü bitirdi. 1974'te aynı üniversitenin Teorik Kimya bölümünden yüksek lisans aldı.

1975'te Türkiye Devriminin Acil Sorunları'nı (TDAS) yazan yazar, daha sonra Acilciler olarak anılacak örgütün İlker Akman ve Yüksel Eriş ile üç kurucusundan birisi oldu. 1977'de hapse girdi, iki yıl sekiz ay sonra dava sonuçlanmadan hapisten kaçtı. Beklediği gibi müebbet hapis cezası aldı.

1982 başında Paris'te ev işgallerinde önemli rol oynadıktan sonra kurucularından sağ kalan tek kişi olduğu örgütten ayrıldı. Almanya'ya geçti. Politik faaliyetinin yanı sıra ilk adı Direniş olan ve 1982'de yayınlanan Yazın Dergisi'nin 1985'ten başlayarak 25 yıl yayıncısı oldu. Bu dergi ülke dışında yayınlanan en uzun ömürlü kültür-sanat dergisi oldu.

Almanya'da 2005 yılında Goethe Üniversitesi'nde politik bilim ve sosyoloji eğitimi görerek mezun oldu. 2019'da aynı üniversitenin felsefe bölümünü –yan bölüm etnoloji- bitirdi.

Vietnam-Laos ve Pazar Sosyalizmi ile birlikte toplam 45 kitabı bulunmaktadır. Bunlardan üçü öykü kitabı, ikisi

romandır. Seçme Yazıları kitaplarda toplanmaktadır, şimdilik dokuz kitap yayınlanmıştır

Bir bölümü sayılacak olursa:

Avrupa Birliği ve Türkiye – Soldan Bir Bakış (1998), Alt Emperyalizm ve Türkiye (2000), 1989 Berlin Duvarı (2005), 40 Yıl Sonra TDAS (2015), Geleceğe Dönüş (2016),

Che Guevara – Kısa Uzun Bir Hayat (2017), Frantz Fanon (2019), TDAS'ın Tarihi (2020), Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş – Bulgaristan ve Romanya Örnekleri (2021), Arnavutluk (1912-1992) (2022).

Bu kitaplar, yayınlanmış ama listede yer almayanlarla birlikte www.enginekinerkitaplar.blogspot.com da ve Drive'da TDAS Kitaplık aranarak E-Kitap olarak bulunabilir. www.tdas1.blogspot.com da Yazın dergisinden seçmeler beş kitap halinde bulunabilir.

BAŞLARKEN

Her inceleme belirli bir amaca yönelir ve soru sorarak başlar. Bu sorunun mutlaka açık olarak sorulması gerekmez ama okur, kitabı bitirdiğinde açık olarak sorulmuş ya da sorulmamış sorunun cevabını öğrenmiştir.

Mesela Arnavutluk (1912-1992) kitabının amacı, bu ülkede sosyalizmin kuruluşu ve çözülerek ortadan kalkması arasındaki süreci incelemek ve çözülmenin nedenlerini ortaya çıkarmaktır. Tarihi olaylar yığını olarak anlatmak konuyu karıştırmaktan başka sonuç vermez. Çok sayıda ayrıntıyı ayıklamak, tarihsel bilgiyi düzenlemek ve asıl amaç çerçevesinde okura iletmek gerekir.

Mesela Enver Hoca'nın iyi giyinmeyi sevmesi, evinden parti binasına yürüyerek gitmesi, arabasını pek az kullanması –süslenerek- anlatılabilir. Tasarrufu sevmektedir, halk ile sohbetlerinde iyi fotoğraf vermek istemektedir gibi... Bu ayrıntının konuyla ilgisi yoktur, dolayısıyla bu tür belirlemelere olabildiğince az yer vermek gerekir.

Çin Sosyalizmi (1949-2022) kitabında anlatılacak ve anlatılmayacak konuların seçimi daha karmaşıktır. Amaç Çin'in uzun tarihini anlatmak değildir. Keza Çin felsefesini, Konfüçyüsçülüğü ayrıntılarıyla işlemek de değildir. Yeri geldikçe önceki tarihe, felsefeye, geleneklere değinilecek olmakla birlikte asıl amaç Çin'de sosyalizmin gelişmesini anlatmak ve şu soruya cevap aramaktır: Mao 1976'da öldüğünde sosyalist ama geri bir tarım ülkesi olmaktan fazla uzaklaşmamış Çin, 40 yılda dünya çapında ekonomik bir güce nasıl dönüşmüştür?

Çin hangi aşamalardan geçerek pazar sosyalizmi

anlayışına ulaşmıştır ve bunu nasıl uygulamıştır? Bilgi yığını bu soru çerçevesinde düzenlenerek iletilmelidir.

Bu nedenle okurun iki kitabın da uzun olmamasına şaşırması gerekir. Sayfa sayısı kolayca birkaç kat artırılabilirdi ama asıl amaç kaybolmasa bile bulanıklaşabilirdi.

Aynı özellik bu kitap, Vietnam-Laos ve Pazar Sosyalizmi için de geçerlidir. Bu ülkelerdeki devrim süreçlerinin özellikleri, iktidarın komünist partilerince ele geçirilmesi, Çin'in de başlangıçta uyguladığı klasik sosyalist gelişme politikasına yönelmek ama ortaya çıkan sorunların bu yolda ilerlemeye izin vermemesi ve dereceli olarak pazar sosyalizmine geçiş...

Vietnam-Laos-Kamboçya; bu üç ülke coğrafya ve tarih olarak birliktedir. Birlikte Fransız sömürgesi olmuşlar, ABD ile birlikte savaşmışlardır. ABD'nin yenilerek bölgeyi terk etmesiyle birlikte komünistlerin iktidara geliş tarihleri bile neredeyse aynıdır.

Kitabın son bölümünde, Vietnam'la yaşanan savaş bağlamında Kamboçya'dan söz edilecek olmakla birlikte, bu ülke kitabın kapsamı dışında kalmaktadır. Kamboçya'da komünist partisi 1975'te iktidara gelmiş, ülke içinde halka uygulanan oto-soykırım ve Vietnam ile yaşanan sorunların ardından Vietnam ordusu 1979'da ülkeye girerek komünist partisi iktidarına son vermiş, yerine sosyalist başka bir örgütü getirmiş ancak bu örgüt Vietnam ordusu ülkede bulunduğu sürece tutunabilmiş, büyük çabasına rağmen Pol Pot ve komünist partisinin bıraktığı kötü izlenimi silememiş ve 1991'de sosyalizmden vazgeçerek adını değiştirmiştir.

Acı bir tarihtir, anlatılması gerekir ama bu kitapta değil...

Sosyalizm tarihindeki genellemelerle başlayabiliriz...

SOSYALİZM TARİHLERİNDE GENELLEMELER

Sosyalist ülkelerin tarihleriyle ilgili olarak beş kitap yazdım: 1989 Berlin Duvarı, Che Guevara – Kısa Uzun Bir Hayat, Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Bulgaristan ve Romanya Örnekleri, Arnavutluk (1912-1992), Çin Sosyalizmi (1949-2022). Bu kitapla birlikte altı oluyor.

Bu kitaplardaki amaç sosyalizmin çözülerek dağılmasında ya da pazar sosyalizmi adı verilen yeni bir aşamaya geçmesindeki temel motifleri bulmaktır. Mesele ülke tarihlerini anlatmak değil, bu tarihlerdeki ortaklıkları ve ayrılıkları bulabilmektir.

Demokratik Almanya Cumhuriyeti (DAC) tarihi başka sosyalist ülkede bulunmayan bir özellik taşır: Bu ülke sosyalizmden önce ve sonra yoktur. Sosyalizmin kapitalizme dönüşmesi DAC'nin Batı Almanya'ya katılmasıyla ya da yutulmasıyla birlikte yürümüştür.

Ayrıca incelenmesi gereken Yugoslavya da sosyalizmden önce bir dönem vardır, sosyalizmden sonra dağılmıştır.

Küba sert ABD ambargosu ve buna rağmen gerek Latin Amerika ve gerekse de Afrika'daki önemli etkisi nedeniyle özel olarak incelenmelidir (Küba ile ilgili kitap bazı yönlerden tamamlanmalıdır.)

Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk'ta sosyalizmlerin sona ermesi önemli benzerlik gösterir. Burjuvazikomünistpartilerindençıkıştır. Üreticigüçlerin geliştirilmesinde geride kalış, halkın memnuniyetsizliği ve başka faktörlerle birlikte bu ülkelerdeki sosyalist rejimlerin kısa sürede çözülüp kapitalizme geçilmesine neden olmuştur.

Sosyalist ülkelerde burjuvazinin komünist partilerinden doğup gelişmesini Polonya, Macaristan, Çekoslovakya gibi ülkelerde de görebiliriz. Her ülkedeki gelişme farklı özellikler taşımakla birlikte temel belirleme ortaktır: sosyalizm sonrası kapitalizmdeki burjuvazinin doğup büyüdüğü yer aynıdır.

Çin ve Vietnam-Laos tarihlerinde başka bir özellik görülür: farklı bir sosyalizm anlayışına geçiş. Bu geçiş ülkelere göre farklı özellikler göstermekle birlikte başlangıç ortaktır: SSCB’de 1930’lu yıllardaki Stalin döneminin gelişme anlayışı kabul edilmiş, ardından yapılamayacağı görülmüş ve yeni yollar aranmıştır. Tarımdan büyük kaynak aktarımıyla ağır sanayiye dayanan gelişme modelinin evrensel olmadığı, SSCB’nin ve dünyanın o günkü koşullarından kaynaklandığı ancak yıllar sonra kabul edilebilmiştir.

Çin, Vietnam ve Laos’taki farklı sosyalizm anlayışına “pazar sosyalizmi” adı veriliyor. Gelişme aşamaları her ülkede farklı olmakla birlikte önemli ortaklıklar bulunmaktadır: tarımın yapısının değiştirilmesi ve kolhozlardaki veya kooperatiflerdeki köylü aileleriyle sözleşme sistemine geçiş; ülkenin dış yatırımlara açılması, ihracata yönelik üretime önem verilmesi ve son olarak komünist partisinin iktidar tekelinin korunması.

Bu ülkelerdeki sosyalizm anlayışı öncelikle şu belirlemeye dayanır: üretici güçlerde önemli gelişme olmadan kapitalizm karşısında tutunabilmek mümkün değildir. Komünist partisi yönetimi altında pazar ekonomisinin önemli bileşenlerinin kullanılması ve bazı yazarların kullandıkları deyimle “pazar Leninizmi”dir uygulanan...

Okur, bu sosyalist gelişme yolunda gelecek garantisi olmadığını söyleyecektir. Doğrudur ve bu yol özellikle Çin’de önemli bedeller ödenerek deneme-yanılma yoluyla

bulunmuştur. Hiçbir sosyo-ekonomik sistemin gelecek garantisi yoktur. Yaşayabilenler, değişmesini bilenlerdir. Yeni yollar deneyebilenler, bu denemelerde yanılıklarını sürekli düzeltebilenlerdir.

Kapitalizm önemli değişimler gösterirken, sosyalizm değişmeden yaşayamaz. Bu değişim kapitalizmle sürekli kavga içinde gerçekleşecektir.

1960 sonrasında, SSCB ve Çin merkezli sosyalist dünyada, bu merkezler arasında çekişme ve farklı gelişme yollarının mücadelesi vardı.

1980 sonrasında bu mücadele bitmiştir. Çin, Vietnam, Laos, Küba ve Kuzey Kore'nin aralarındaki farklılıklarla birlikte benzer gelişme yolları bulunmakta, hiçbir ülke diğerini revizyonist, oportünist vb. ilan etmemektedir. ABD ve NATO karşısında her ülke diğerlerine muhtaçtır.

Her ülke bu gelişme yolunda tarihinden gelen farklı sorunlarla karşılaşır. Mesela 1975'e kadar en az 30 yıl ayrı gelişmiş Güney ve Kuzey Vietnam'ın birleşmesi ve buradan çıkan sorunlar...

Laos'ta devrimden sonra 47 etnik azınlığın hakim etnik kimlikle birleştirilerek yeni bir ulus yaratılması gibi...

Ülkelerin farklı özellikleri pazar sosyalizminin gelişmesine kendi rengini verecektir.

Bu nedenle de "her ülkenin kendine özgü pazar sosyalizminden" söz edilmektedir.

Okumadıysanız eğer daha önce yayınlanan Çin Sosyalizmi (1949-2022)'yi okumanızı öneririm.

Buradan Vietnam ve Laos incelemesine başlayabiliriz.

COĞRAFYA VE TARİH

Vietnam, Laos ve Kamboçya, Çin ile Hindistan arasında anlamına gelen Çin Hindi bölgesinin ülkelerinden üç tanesidir. Sadece haritaya bakılması bile bu üç ülke tarihinin birbiriyle yakından ilgili olduğunu anlamak için yeterlidir. Vietnam ve Laos'un kuzey bölgeleri daha geniş iken güneye doğru inildikçe daralır. Vietnam'ın Tonkin Körfezi ile Laos arasındaki genişliği 40-50 kilometreye kadar iner. Vietnam ile Laos arasındaki uzun sınır iki ülke arasındaki yakın ilişkiyi de gösterir.

Biraz aşağıda yer alan ve her iki ülkeyle de sınırı bulunan Kamboçya bu kitapta sadece Vietnam ile ilişkisi bağlamında incelenecektir.

Üç ülke birden Fransız sömürgesi olmuş, üçü birlikte (sadece Kuzey Vietnam) sömürgecilikten kurtulmuştur.

1975'te ABD savaşı kaybederek Vietnam'ı terk etmek zorunda kaldığında sadece Güney Vietnam'da değil Laos ve Kamboçya'da da komünistler iktidarı ele geçirmiştir.

Ülkenin ortasından başlayarak iyice daralan Vietnam'a kuzeyden güneye asker ve malzeme göndermek zor olduğu için Laos ve Kamboçya'da sınır boyunca Ho Chi Minh Yolu olarak bilinen tüneller kazılmıştır. ABD uçakları Saygon yakınlarına kadar gelen bu tünelleri tahrip edebilmek için üç ülkeyi de yoğun olarak bombalamıştır.

Laos tarihi Vietnam'a bağımlıdır. Bu ülkede gerek sağ ve gerekse de sol, Tayland -ve ABD- ile Vietnam'dan büyük destek almadan etkin olamamıştır.

Vietminh, Vietkong, Pathet Lao (Laos) ve Kızıl Khemer (Kamboçya) üç ülkedeki komünist örgütlerin askeri güçlerinin adlarıdır.

20. yüzyılda sosyalist ülkeler arasında yaşanan savaşlar da bu bölgede olmuş, Vietnam ordusu Kamboçya'daki Kızıl Khemer iktidarını devirmiş, Çin ile Vietnam arasında da savaş yaşanmıştır. Sonraki bölümlerde konu üzerinde durulacaktır.

Bu üç ülkeden özellikle ikisi –Vietnam ve Laos için coğrafi yakınlığın tarihi yakınlık anlamına geldiği söylenebilir. Aynı belirleme daha az oranda Kamboçya için de doğrudur.

1975 ÖNCESİ

Kitabın temel amacı; Vietnam ve Laos'ta pazar sosyalizmi anlayışının hangi tarihsel temel, denemeler ve yanılgılar sonucunda hakim olduğunun ve başlıca özelliklerinin açıklanmasıdır. Bu nedenle esas olarak 30 Nisan 1975'te Vietkong'un Saygon'daki başkanlık sarayına girişinden sonrası incelenecek, önceki dönem önemli noktalarıyla anlatılmakla yetinilecektir.

Fransız sömürgeciliği başlamadan önce bölge devletleri arasındaki çatışmalar anlatılmayacaktır.

31.8.1858'de Fransız birliklerinin kıyı kenti Da Nang'a çıkmasıyla Fransız sömürgeciliği başlar. 1887'de Kamboçya'nın da sömürgeleştirilmesiyle birlikte Çin Hindi Birliği kurulur. 1893'te sömürgeleştirilen Laos da buna katılır.

Fransız sömürgeciliğinin asıl faaliyet alanı Vietnam'dır. Yaklaşık İngiltere büyüklüğünde olan ama

o yıllarda 3 milyon civarında nüfusa sahip olan, dağınık yerleşime sahip Laos ile fazla ilgilenilmemiştir.

Ho Chi Minh 2.9.1945'te Hanoi'nin Da Dinh Meydanı'nda yaklaşık yarım milyon kişinin önünde Vietnam Demokratik Cumhuriyeti'ni ilan etti. Ülkenin durumu ve öncesindeki gelişmeler şöyle özetlenebilir:

Nüfusun yüzde 5'ini oluşturan büyük toprak sahipleri ekilebilir toprakların yaklaşık yarısına sahipti. Orta köylüler yüzde 29'una, Fransız kuruluşları yüzde 1'ine, Katolik Kilisesi yüzde 1,5'una sahipken kalan yüzde ise nüfusun yüzde 75'ini oluşturan yoksul köylülere aitti. Bu kesim ürünün en az yarısı karşılığında büyük toprak sahiplerinden arazi kiralamasının yanı sıra, toprak sahibi için bazı hizmetleri de yerine getirmek zorundaydı (Feldbauer, 10: 2013)

Komprador burjuvazinin çıkarları Fransız emperyalizmiyle ortaklı. Ucuz emek gücüyle yer altı zenginliklerinin -kömür, çinko, krom- çıkarılmasında, ek olarak kahve, çay, biber ve kauçuk üretiminde aracılık yapıyordu. Ülkedeki yatırımların tamamına yakını Fransa'ya aitti.

Vietnam tarihinde sömürgeciliğe karşı önderliğini ulusal burjuvazinin yaptığı isyanlar vardı. İlk kez Şubat 1930'da Kuzey Vietnam'daki Yen Bai ayaklanmasında yeni kurulan komünist partisi ön plandaydı. Ayaklanma bastırıldı (age, 12). Komünist partisi ulusal burjuvaziye ve sömürgecilerle işbirliği yapmayan büyük toprak sahiplerini de ulusal kurtuluş güçlerine dahil ediyordu.

1940'te Japonya Vietnam'ı işgal eder. Fransız sömürge güçleri işgale karşı koymaz, Nazi işbirlikçisi Vichy yönetimi tarafından atanan Amiral Decoux Fransız ordusunun silahlarını ve üslerini Japonlara teslim eder. Japonya da denetimi altında faaliyet gösterecek olan

Fransız sömürge yönetimine dokunmaz.

19.5.1941'de Vietnam'ın Bağımsızlığı İçin Birleşik Cephe (Viet Minh) kuruldu. 22.12.1944'te 31 yaşında ve öğretmen olan Giap (daha sonra Vietnam Demokratik Cumhuriyeti'nin savunma bakanı olacaktır) ilk silahlı birliği kurar (age. 17)

9.8.1945'te SSCB 1,2 milyonluk Japon ordusunu yenerek Mançurya ve Kuzey Kore'yi kurtardı. Vietnam'ın kurtuluşu için uygun şartlar ortaya çıktı. Viet Minh ayaklanma çağrısı yaptı ve 19.8.1945'te Hanoi ele geçirildi, ülkenin kuzeyiyle sınırlı olan Vietnam Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu ilan edildi.

Sömürge ve yarı feodal bir ülkede ilk kez komünist partisi önderliğinde bir ulusal kurtuluş savaşı başarıya ulaşıyordu.

Burada Vietnam ulusal kurtuluş savaşı ve sosyalizminin ayrılmaz ismi olan Ho Chi Minh'den söz edilmesi gerekir.

Sonraki yıllarda tanınacak çok sayıda devrimci gibi Ho Chi Minh de dönemin dünya başkenti sayılan Paris'te bulunur. Deng Xiaoping, Zhou Enlai, Saloth Sar (Pol Pot), Enver Hoca'nın yolu da aynı kentten geçecektir. Ho Chi Minh Aralık 1920'de sosyalistlerle komünistlerin ayrıldığı Tours Kongresi'ne katılır, Nguyen The Truyen ile birlikte Fransız Komünist Partisi'nin (FKP) kurucuları arasında yer alır. Kongrede yaptığı konuşmada FKP'nin sadece Fransa'daki işçiler arasında çalışma yapmamasını, Fransız sömürgelerindeki mücadeleyi de desteklemesini ister.

Ho Chi Minh Fransa'da marksist oldu. Sonraki mücadelesi boyunca sömürgeciliğe karşı bütün güçleri birleştirmeyi temel alan ulusal devrimci çizgisi nedeniyle, zamanın işçi sınıfı içinde örgütlenmeyi önde tutan

komünistleri tarafından sürekli eleştirildi.

1925-1927 yılları arasında Vietnam dışında yaşayan ve çalışan Vietnamlılar arasında komünist partisinin kuruluşu için taraftar topladı. Sadece Tayland'da 50 bin Vietnamlı bulunuyordu (Goscha, 143: 2016).

Komintern'in V. Dünya Kongresi'ne katıldı ve sömürgecilik sorunlarıyla ilgili bölümünde görev aldı. Vietnam ve başka ülkelerden gelen devrimcilerle birlikte 3.2.1930'da Kanton'da komünist partisini kurdu. Ho Chi Minh Çin Komünist Partisi'ne de üyeydi.

Ho Chi Minh Çince, Fransızca, Rusça, İngilizce ve Tayland dilini bilirdi. Uluslar arası durumu yakından izler, değişik ülkelerde yaşayan kişiler arasında bağlantı kurar ve doğru zamanda doğru yerde bulunmak özelliğiyle tanınırdı (age. 192).

6 Ocak 1946'da Ulusal Meclis seçimi yapıldı ve seçime Viet Minh'in içinde olmayan partiler ve gruplar da katıldı. Viet Minh 300 temsilcilikten 230'unu kazandı. 2 Mart'ta Ho Chi Minh Vietnam Demokratik Cumhuriyeti Başkanı seçildi (Feldbauer, 19: 2013).

19.2.1951'de kurtarılmış kuzeyde Vietnam Komünist Partisi'nin ikinci kongresi toplandı. Delegeleer 760.000 parti üyesini temsil ediyordu.

4 Aralık 1953'te Ulusal Meclis toprak reformuna karar verdi. Fransız sömürgecilerinin ve onlarla işbirliği yapan büyük toprak sahiplerinin toprakları kamulaştırılarak yaklaşık beş milyon yoksul köylüye dağıtıldı. Sömürgecilerle işbirliği yapmayan büyük toprak sahiplerinin el konulan mallarının karşılığı ödendi. Köylülerin büyük toprak sahiplerine olan yükümlülükleri kaldırıldı.

Fransız sömürge ordusuyla ülkenin değişik yerlerinde

çatışmalar sürerken sömürge ordusu kumandanı Navarre, Vietminh'i iyi tahkim edilmiş bir alana saldırmayı ve burada yıpratmayı teşvik amacıyla gücünü Kuzey Vietnam'da Laos sınırına yakın Dien Bien Phu'da topladı. Nazi Almanya'sının yenilgisinin ardından ordudan kaçan bir bölüm asker Fransız lejyonerlerine katılmıştı. Fransız askerlerin yanı sıra Afrika'daki sömürgelerden getirilenler ve Güney Vietnam'dan askerler de orduda yer alıyordu.

Fransa bir sömürgesindeki ulusal kurtuluş savaşını bastırmak için uzaktaki başka bir sömürgesinden asker getirirdi. Özellikle Senegalli askerler Fransız sömürge ordusunda yer alıyordu.

Çin Halk Cumhuriyeti'nden ve özellikle de SSCB'den büyük askeri yardım alan Viet Minh Fransız sömürge ordusunu Dien Bien Phu'da ağır bir yenilgiye uğrattı. Bu zafer Fransa'nın diğer sömürgelerindeki halklar için önemli bir umut ışığı oldu. Cezayir'de Frantz Fanon Fransız sömürge ordusunun ilk kez yenilmesinin kendileri ve Afrika'nın sömürge halkları için büyük önemi olduğunu belirtir.

Laos sınırının yakınında olan Dien Bien Fu'yu kuşatabilmek için Viet Minh'in sınırın diğer yanına geçmesi gerekiyordu ve bu sorun değildi. Vietnam komünistleri Laos'ta Pathet Lao (Lao Ülkesi) adını alacak komünist hareketin gelişmesi için yıllarca katkıda bulundular. Silah ve teknik yardımın yanı sıra Pathet Lao militanları Kuzey Vietnam'da politik eğitim gördüler. Önceden de belirtildiği gibi Laos'ta hem sağ hem de sol Vietnam veya Tayland'ın (ek olarak ABD'nin) desteğini alarak birbirine karşı mücadele yürütmüştür.

Vietnam komünistleri gerek politik gerekse de askeri güç olarak bölgede açık arayla en büyüktü. Vietnam-Laos-Kamboçya'nın birbirlerine komşu olmaları dikkate alındığında son iki ülkede komünist hareketin

gelişmesinin Vietnam'dakilerin de çıkarına olduğu anlaşılabilir. Vietnam ve Laos komünistleri arasında ilkinin önderliğindeki yoğun işbirliği sorun yaratmazken, Kamboçya komünistleriyle olan ilişkide aynı belirleme yapılamaz. İlk ilişkide "Vietnam'ın bölgede yayılma ve tahakküm kurma amacı var, bizi asimile ediyor" endişesi bulunmazken, ikincisinde fazlasıyla vardır ve bu durum 1979'da iki sosyalist ülke arasında savaşa neden olacaktır (ileriki bir bölümde yeniden üzerinde durulacaktır).

VİETNAM SAVAŞI

1960'lı yıllardan 1970'lerin ortasına kadar emperyalist ülkelerin yanı sıra o dönemde az gelişmiş olarak bilinen ülkelerde özellikle gençliği derinden etkileyen Vietnam savaşı değişik yönleriyle bilinmektedir. Bu nedenle bilinenleri yeniden anlatmak yerine kısaca belirtmekle yetinilecek, ağırlıklı az bilinenler üzerinde durulacaktır. Bunlardan bir tanesi Kuzey Vietnam Demokratik Cumhuriyeti hava kuvvetleriyse, diğeri de ABD ordusundaki artan huzursuzluktur.

Fransız emperyalizminin Dien Bien Fu'da yenilgisinin ardından Kuzey Vietnam'ın yanı sıra Laos ve Kamboçya da bağımsızlıklarını kazandılar. Bu ülkelerde kısa süre sonra iç savaş başlayacaktı.

20-21 Temmuz 1954'te Genevre'de Çin Hindi Antlaşması imzalandı. Fransa'nın yanı sıra İngiltere, ABD, SSCB, Çin Hak Cumhuriyeti, Kuzey Vietnam yönetimi ve güneydeki Bao Dai yönetimleri konferansa katılan

lkelerdi. Bu antlaşmayla Vietnam 17. paralel boyunca askersizleştirilmiş bölgeyle ikiye bölündü. Zamanın ABD Başkanı Eisenhower antlaşmayı onaylamadı ve kendisini bağlamadığını açıkladı.

Sosyalist lkeler ABD’de panik yaratacak hızla yükseliyordu. SSCB, ABD’nin atom bombası tekeli ni kırmış, 1949’da Çin’de, ardından Kuzey Kore’de sosyalist yönetimler kurulmuştu. Sömürge ülkelerdeki ulusal kurtuluş savaşları yükseliyor, zaferle sonuçlanmalarının ardından çok sayıda lke SSCB ile yakın ilişki kuruyordu.

Eisenhower tarafından “sosyalizmi geriye itmek” anlayışı formüle edildi. ABD, Pasifik bölgesinde askeri üsler kurmaya yöneldi. Japonya, Tayvan, Güney Kore, Yeni Zelanda, Filipinler ve Avustralya’da üsler kuruldu. 9 Eylül 1954’te bölgede NATO’nun muadili olan SEATO kurulacaktı. Amaç, komünizmin yayılmasını engellemekti ve bu konuda kritik ülkeler olarak Vietnam, Laos ve Kamboçya görülüyordu. Avustralya, Yeni Zelanda, Tayland ve Filipinler ABD’nin yakın gelecekte Vietnam’da yürüteceği savaşı askerleriyle desteklemelerinin yanı sıra ülkelerini de ABD askerlerinin kullanımına açacaklardı (Feldbauer, 24-27: 2013).

Cenevre Konferansı’nda Vietnam’ın geneli için seçim yapılmasına karar verilmiş olmasına rağmen, yapılan araştırmalarda Ho Chi Minh’in yüzde 80 çoğunlukla devlet başkanı seçileceğinin anlaşılması sonucu ABD ve aynı ülke tarafından güneyde başkan yapılan Ngo Dinh Diem tarafından seçim yapılması kabul edilmedi. ABD, Hanoi’deki konsoloslüğünü kapatarak kuzeyle ilişkisini kesti.

Kuzeyde Vietnam Halk Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra yaklaşık 800 bini Katolik olan bir milyon kişi güneye göç ederek 1954’te ABD tarafından yönetime getirilen Ngo dinh Diem rejimine katıldı. Diem

de Katoliktir.

20.12.1960'ta 23 parti, örgüt ve bazı Budistlerle birlikte Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni (FLN) kurdular. Kuruluş ABD tarafından Vietkong (Vietnam komünistleri) olarak adlandırıldı. Güney Vietnam'da komünistler FLN içinde aktif olmakla birlikte azınlıktaydılar.

Diem rejimi FLN ile ilişkileri olduğu gerekçesiyle Budistleri karşısına aldı. 11.6.1963'te Quang Duc adlı Budist rahip protesto amacıyla Saygon'da kendini yaktı. Yaşı uygun olanlar gazetelerde yayınlanan rahibin Budist oturuşuyla kıpırdamadan yanmasının fotoğrafını hatırlayacaktır.

Ağustos 1963'te FLN'in yayılmasını ve protestoları engelleyemeyen Diem sıkıyönetim ilan etti. Kasım başında ise Diem, ABD'nin onayıyla generaller tarafından darbeyle devrilecektir.

Diem'in devrilmesinin ardından parti güneye düzenli birlikler gönderilmesi kararı alır. Ho Chi Minh'ten sonra parti genel sekreteri olacak Le Duan güney örgütlenmesinde çalışmaktadır.

İki yıl sonra General Nguyen van Thieu devlet başkanı yapılacaktır (Feldbauer, 29-40: 2013a)

ABD, Kuzey Vietnam'ın yanı sıra güneyde FLN'in bulunduğunu düşündüğü yerleri, daha sonra Laos ve Kamboçya'yı bombalamaya başlar. Vietnam'ın içinden kuzeyden güneye asker ve malzeme geçirmek zor olduğu için Laos tarafında sınır boyunca Ho Chi Minh Yolu adı verilen tüneller kazılır.

Demokratik Almanya Cumhuriyeti yönetimi İspanya iç savaşındaki uluslar arası tugaylar örneğinde olduğu gibi Vietnam'a gönüllü göndermek ister ancak talebi kabul edilmez. Vietkong'un askere ihtiyacı olmadığı

gibi böyle bir katılım ABD'nin "komünistler Vietnam'ı ele geçirecekler" iddiasına da güç kazandıracaktır. FLN öncelikle ülkenin bağımsızlığı için savaşmaktadır ve aynı amaca sahip komünist olsun ya da olmasın herkesle birliktedir.

1969'da Avustralya 8000, Yeni Zelanda 552, Filipinler 2000, Tayland 11.568, Güney Kore 50.003 askerini ABD ile birlikte savaşmak için gönderdi (Goscha, 324: 2016).

Vietnam savaşı aralarındaki çelişkiler iyice belirginleşen SSCB ve Çin arasındaki çekişmenin alanlarından birisi olacaktır. Parti özellikle teknolojik yönden gelişmiş silahlar konusunda esas olarak SSCB'den yardım almakla birlikte Çin'den de destek alıyordu. 1964 sonunda Çin, halk ordusu mühendislik bölümünden 300 bin kişiyi –sayıya dikkatinizi çekerim- Kuzey Vietnam'da yol ve demiryolu yapımı, uçaksavar bataryalarının yerleştirilmesi amacıyla gönderdi (Gosche, 324: 2016).

Çin, ABD ve Güney Vietnam rejimine karşı daha aktif tutum alınmasını istiyor ve bunun da SSCB'nin revizyonist olarak gördüğü politikasını teşhir edeceğini düşünüyordu ama parti ABD'yi erken tahrik etmemek için ihtiyatlı davranıyordu.

Aynı yılın Ağustos ayında ABD Kongresi Başkan Johnson'a Vietnam konusunda gerekli askeri önlemleri alması için yetki verecekti. Bunun anlamı ABD'nin doğrudan müdahalesiydi.

Vietnam savaşının az bilinen özelliklerinden bir tanesi Kuzey Vietnam'ın hava kuvvetleridir. SSCB 180-200 kadar zamanın en modern avcı uçağı MiG 21'i Kuzey Vietnam yönetimine verirken yeterli sayıda pilotu da eğitmiştir. Uçaksavar bataryalarının yanı sıra yine SSCB tarafından verilen yerden havaya füzelerin kullanılması sonucu ABD hava kuvvetleri ağır kayıplar verir. 1960-1975

döneminde 3719 uçak, 4869 helikopter düşürülmüştür (age. 60).

ABD'deki fabrikaların bu kayıpları karşılamakta zorlandıkları zamanın değişik yayın organlarında yer alır.

Bu savaşla ilgili olarak bir başka az bilinen özellik ABD ordusundaki direniştir. ABD dahil olmak üzere çok sayıda ülkede Vietnam savaşına karşı gösteriler yapılmış ve bunların bir bölümüne ABD askerleri de katılmıştır.

En az 1000 subay ve astsubayın savaşta erler tarafından öldürüldüğü tahmin edilmektedir. 1966-1972 arasında 423.422 kişi ordudan firar etmiştir. Firar sayısı 1950'li yılların başlarındaki Kore savaşı sırasında olanın üç katıdır. ABD Adalet Bakanlığı verilerine göre 206.000 asker de emirlere uymamıştır.

ABD'de barış hareketinin güçlenmesi, orduda emirlere uymamanın yaygınlaşması sonucu savaşın Vietnamlaştırılması hız kazanacak, ABD birlikleri kademeli olarak azaltılacaktır.

ABD savaşta 58.000 kişi kaybederken sonraki yıllarda da 60.000 kadar ordu mensubu "Vietnam Sendromu"na bağlanabilecek nedenlerle intihar edecektir (age. 75)

FLN, 30 Nisan 1975'te Saygon'a girdi. On gün kadar önce Thieu başkanlık görevini bırakmış ve kaçmıştı. Yerine geçen Duong van Minh kayıtsız şartsız teslim olduklarını belirten anlaşmayı imzaladı.

Yaklaşık aynı günlerde Laos ve Kamboçya'da da komünistler ülke başkentlerine gireceklerdi.

Üç ülke Fransız sömürgeciliğinden birlikte kurtulduğu gibi ABD ile savaş da yaklaşık aynı günlerde sona erecekti.

Bir yıl sonra Vietnam'ın tümünü temsil edecek

ulusal meclis seçimi yapılacak, ülkenin güneyi ve kuzeyi birleştirilecek ve ülke sosyalist cumhuriyet olarak tanımlanacaktı.

1975 SONRASI

Vietnam, Laos ve Kamboçya'da komünistler iktidara geldiler. ABD ile savaşın yanı sıra ülke gericiliğiyle yürütülen iç savaş da sona erdi. Sosyalizmin inşası bölümünde ilk olarak Vietnam üzerinde durulacak, Laos daha sonra incelenecektir. Kamboçya ise farklı özellikleriyle başka bir kitabın konusu olacaktır.

Çin ve Vietnam gibi birisi Sovyetçi diğeri anti Sovyetçi iki sosyalist ülkede sosyalist gelişme yönünde denemeler ve yeni arayışlar yaklaşık aynı dönemde başlayacaktır. Mao 1976'da ölür. Çin'de Deng Xiaoping'in "Dörtlü Çete" olarak adlandırılan ve Kültür Devrimi'ndeki çizginin devamını savunan grubu tasfiye etmesi, tarımdan başlayarak değişim 1980'li yılların başlarını bulur. Benzer durum 7-8 yıllık arayla Vietnam için de geçerli olacaktır.

Önce savaşın bıraktığı ağır mirasa bakalım.

Dönemin Birleşmiş Milletler raporlarına göre Güney Vietnam'da bir milyon asker, iki milyon sivil hayatını kaybeder. Sakat kalanların toplam sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte en az birkaç milyondur. On milyondan fazla köylünün -Güney Vietnam nüfusunun yarısı- bombardıman ve zorla boşaltma sonucu köylerini terk etmek zorunda kalması, üç milyon işsiz, 50 bin tanesi Saygon'da olmak üzere yarım milyon seks işçisi -

Batı dünyasının en büyük genelevi Saygon'dadır- yarım milyon uyuşturucu bağımlısı, 50 bin dilenci, yarım milyon cinsel hastalıklara sahip kişi ve dört milyon okumaz-yazma bilmeyen insan vardır. Bunlara ek olarak Saygon ordusundan 400.000 teslim olmuş asker ve 120.000 polis bulunmaktadır. ABD ordusunun napalm ve diğer kimyasal silahlar kullanması sonucu sakat kalmış insan sayısı da az değildir (Feldbauer, 114: 2013)

Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti halkın ciddi sağlık sorunlarının yanı sıra önceki sosyalist ülkelerde bulunmayan bir sorunla uğraşmak zorundadır: kuzey ve güney iki ayrı ülke gibidir. 30 yıl farklı gelişmişlerdir ve bunların hızlı birleştirilmeye çalışılması ek sorunlar yaratacaktır.

1975-1990 arasında iki milyon kadar Vietnamlı kayıklarla (boat-people) ülkeyi terk edecektir.

DOİ MOİ YA DA YENİDEN YAPILANMA

Vietnam dilinde Doi Moi olarak adlandırılan yeniden yapılanma resmi olarak 1987'de başlar; daha önce SSCB'de Stalin dönemindeki ekonomik gelişme çizgisi izlenmiş, başarısızlık nedeniyle yeni denemelere girişilmiştir. Çin'de olduğu gibi Vietnam'da da Sovyet gelişme modelinden ayrılış tarımdan başlayacaktır.

Vietnam'da reform konusu Doi Moi kavramının kullanılmasından önce, ABD ile savaş içinde 1967'de başlar. Zamanın başbakanı Pham van Dong aynı zamanda reform komisyonu başkanı olarak merkez komitesine ülke

ekonomisinin değişimi konusunda rapor sunar. Genel geçer doğru olarak kabul edilen Sovyet modeliyle gelişme sağlanamayacağı erken düşünölmüş olmakla birlikte uygulamaya geçilemez. Partinin zaman ve enerjisinin yüzde 80-90'ı savaşa ayrılmıştır ve ek olarak Sovyet gelişme modelinden ayrılmak, SSCB'nin büyük yardımı düşünölecek olursa, savaşı olumsuz etkileyecektir (Doanh, 29: 1999).

Savaşın sona ermesinden sonra ülkenin yeniden birleştirilen iki bölümünün ekonomik gelişme düzeyi farklıydı. Kuzeyde tarım kolektifleştirilmişti, ağır sanayiye öncelik veren bir ekonomik gelişme programı uygulanıyordu. Güneyde ise pazar ekonomisi hakimdi; özel işletmeler öncelikle küçük ve orta boyuttaydı, ağırlıkla tüketim malları üretiliyordu, ek olarak hizmet sektörü de bulunuyordu.

1983-1986 arasında güneydeki ekonomi kuzey örneğine uygun olarak kolektifleştirildi. Bu uygulama özellikle küçük çiftçilerin tepkisiyle karşılaştı. 1979'da Merkez Komitesinin 6. Plenumunda mikro düzeyde ilk reformlara başlanmasına karar verildi. Tarımda kooperatifleşme ve sözleşme sistemine geçilmeye başlandı. Kooperatiflere katılmak zorunlu olmayacak, toprak belirli bir süre için ailelere kiralanacak, devlete kooperatif aracılığıyla teslim etmeleri gereken ürün miktarının kalanını kişisel olarak kullanabilecekler, satabileceklerdi.

Devlet işletmelerinin farklı alanlarda faaliyetine izin verildi. Devlet planında belirlenen hedeflere ulaşılması gerekiydi, bunun dışında serbest piyasadaki ekonomik aktörlerle doğrudan anlaşma yapabileceklerdi. Ekonomik merkezizetçilik bölgeler lehine azaltıldı.

1986'da 6. Kongre'de reform politikasının bütün boyutlarıyla uygulanmasına karar verilecekti. (SSCB'de

Gorbaçov dönemi başlamış, değişim kavramı içeriği belirgin olmamakla birlikte bütün sosyalist ülkelerde kullanılmaya başlanmıştı. Ek olarak SSCB'deki ekonomik sorunlar nedeniyle buradan gelen yardım da azalmıştı.)

Doi Moi'nin üç temel unsuru vardı: Pazar mekanizmasına geçiş, özel işletme kurma özgürlüğü (yeni anayasada yer alacaktı), uluslar arası ticaret ilişkilerinin çeşitlendirilmesi (daha önce SSCB ve COMECON ülkeleriyle sınırlıydı), ilk yabancı bankalara izin verilmesi (age. 30-31).

Vietnam'da parti daha önce başlayan Çin'deki değişim örneğini mutlaka dikkate almıştır. Çin ile ilişkilerin gergin olmasına rağmen oradaki değişimi dikkate almaları Vietnam yönetimindeki esnekliği göstermektedir.

6. Kongre, Çin'de yapılan uygulama gibi, tarımdaki değişimin sonuçlarından hareketle tarım dışı alanlarda uygulamaya yöneldi. Ekonomik sektörlerin gelişme planı değiştirildi; öncelikle ağır sanayinin yerini tarım, hafif sanayi ve ihracat ürünleri aldı. Ağır sanayi dördüncü sıraya geriledi.

Reformların temellerindeki anlayış şöyleydi: ideolojik doğruluk değil, verimlilik. Anlamı şudur: işletme yöneticisi partiye bağlı iyi bir komünist ama verimli çalışmıyor, işletme sürekli zarar ediyor. Böyle kişilerin yerlerini partiye ve izlediği gelişme politikasına karşı olmayan, belki komünist bile olmayan ama verimli işletmecilik yapabilen kişiler alacaktır. Sosyalist ülkelerde yıllardan beri uygulanan kişinin şeceresine bakmak, işçi ya da yoksul köylü kökenli olmasına dikkat etmek anlayışı kalkmıştır.

Özel işletmelerin serbestleşmesi; üretim planlarını kendilerinin yapması, kazanç-zarar ve iflastan kendilerinin sorumlu olması, personel alımında ve

çıkarılmasında serbestleşme...

Bulgaristan, diğer sosyalist ülkeler gibi yıllarca farklı bir yol denedi. İşçi çıkarılması zordu ve işyeri disiplini, verimlilik zayıftı. Küçük yaştan beri uygulanan teorik eğitimle bu sorun aşılamadı. Çin gibi Vietnam da işyerinde disiplin ve verimlilik sağlanmasında önemli oranda kapitalist işletmelerde uygulanan yöntemleri benimseyecekti. Disiplinli çalışmayan, verimli olmayan işini kaybeder!

Ömür boyu işe almanın yerini esnek çalışma ve işletmenin işçi çıkarma hakkı aldı (Opletal, 18-20: 1999).

İşletmeler kaynak ihtiyaçlarını kendileri karşılayacaktı. Sürekli zarar eden devlet işletmelerinin açıkları sübvansiyonla karşılanıyordu ve bu da bütçeye büyük yükü. Bu uygulama ortadan kalkıyordu. Zararlarını karşılamak için kredi alabilirlerdi, bu ise borçlanmak demekti.

Politik olarak önceden belirlenmiş fiyatların yerini pazar fiyatları alacaktı.

1990'lı yılların ortalarında 1.2 milyon olan Vietnam ordusu yarıya indirildi.

1994'te ABD ambargosu sona erdi, birkaç yıl sonra Vietnam ABD ile ticarete ayrıcalıklı ülke statüsüne yükseldi.

10. YILINDA DOİ MOİ

Devlet Başkanı Le Duc Anh 1997'de Doi Moi politikasının 10. yılını değerlendirdi. Buna göre tarım, sanayi ve hizmet sektöründe hızlı gelişme yaşanmış, yiyecek üretimi 1991'de 22 milyon tondan, 1996'da 56 milyon tona çıkmış; aynı dönemde enflasyon yüzde 67'den yüzde 10'a inmişti.

Tarım ürünlerindeki artış yüksek düzeydeydi. Yıllarca halkın temel besin maddesi olan pirinci ithal etmek zorunda kalan Vietnam, dünyanın önde gelen pirinç ihracatçılarından birisi durumuna gelecekti.

1997'de tahıl üretimi 30 milyon tonu geçti ve 3,6 milyon ton ihracatla dünya üçüncülüğünde ABD'nin yerini aldı (age. 21-22). Aynı yıl 400.000 ton kahve ihracatıyla Vietnam Asya'da bir numara olan Endonezya'nın yerini alacaktı.

Tarımda hızlı gelişmenin gerçekleşmesinde traktör ve gübre kullanımının artması da önemli rol oynadı ama asıl belirleyici olan ailelerle sözleşme sistemine geçilmesi idi.

Çin tarımında olduğu gibi Vietnam tarımında da kolektifleştirmeden vazgeçilmesi, zorunlu olmayan kooperatifleşmeye geçilmesi ve sözleşme sistemine geçiş tarımda büyük üretim artışına neden olacaktı.

Lenin'in Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi kitabında kapitalist ekonomiden örnekler vererek savunduğu sosyalist sistemde büyük tarımın verimliliği görüşü geçerli değildi. Benzer durum Bulgaristan'da kolhozlar bünyesinde yer alan özel aile işletmeciliğinin daha verimli olmasıyla da görülmüştü. Bu konuda E-Kitap olarak yayınlanan Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş – Bulgaristan

ve Romanya Örnekleri kitabına bakınız.

Çin örneğinde olduğu gibi Vietnam'da da kırsal alandaki ailelerin gelirleri arttı ve genel olarak yoksulluk oranı geriledi.

Çin'de olduğu gibi Vietnam'da da pazar ekonomisinin gelişmesiyle birlikte gelir eşitsizliği arttı. 1978-1980'de gelir oranı en yüksek yüzde 20 ile en düşük yüzde 20 arasındaki fark 4'e 1 iken, aynı oranlar 1990-1993'te 20'ye 1 olacaktı (age. 24).

Vietnam 1998'de Asya Serbest Ticaret Bölgesine (ASEAN) üye oldu.

Ülkeye yapılan yabancı yatırımlar arttı. 1988-1998 arasında yabancı yatırımların yüzde 65'i bölge ülkeleri Singapur, Japonya, Güney Kore, Hong Kong ve Tayvan tarafından gerçekleştirildi. Bunların ardından Fransa geliyordu (Opletal, 39: 1999).

Aşağıdaki rakamlar Dünya Bankası'nın 2004 yılı raporundan alınmıştır (Nguyen: 2004).

Doğrudan yabancı yatırımlar 1988'de 371 Milyon Dolardan, 1996'da 8497 Milyon Dolara çıktı. 1988'den beri sanayileşme ve modernleşmede yabancı yatırımlar motor durumundadır. Sadece 2000 yılında bunlar 379.000 kişiye doğrudan iş sağlamıştır.

Raporda ek olarak yoksulluktaki büyük azalmaya ve tarım ürünleri üretimi ve ihracatındaki büyük artışa da yer verilmektedir.

VİETNAM KOMÜNİST PARTİSİNDE DEĞİŞİM

Partinin değişik kongre ve toplantılarında çok partili sisteme geçilmeyeceği, çok partililikle demokrasinin ilgisinin bulunmadığı, Saygon kukla rejiminin de çok partili olduğu belirtilir. Komünist partisinin tek ve ülkedeki bütün gelişmelerden sorumlu olması, ekonomik ve sosyal alanda yaşanan önemli değişimin partiye de yansımaları gerekli kılmaktaydı.

20 yıl parti genel sekreterliği yapan Le Duan 1986'da öldü. Politik Büro'da izlenmesi gereken gelişme çizgisi üzerine yoğun tartışmaların ardından 6. Kongre'de (1987) Nguyen Van Linh genel sekreter oldu. ABD ile savaş döneminde güney bölgesinde öne çıkmış bir isimdi, ardından Ho Chi Minh kentinde (eski Saygon) partinin belediye komitesi başkanı oldu. "Vietnam'ın küçük Gorbaçov'u" olarak anılırdı (Duiker, 245: 1989)

Nguyen Van Linh başlıca şu belirlemeleri yaptı.

Birincisi; parti üyesi olmayanlar da politik faaliyete çekilmelidir. Oran ülkelere göre değişmekle birlikte yetişkin nüfusun küçük bir bölümü iktidardaki komünist partilerinin üyesidir. Parti üyesi olmayanların da politik faaliyetlere çekilmeleri, partinin değişik etkinliklerine sürekli çağrılmaları hem yeni üye kazanmak hem de partinin etkisini yaymak için gereklidir. Linh'in Vietnam Komünist Partisi'nin kuruluşundan beri varolan geleneğini sürdürdüğü söylenebilir: bizden olmasa bile aynı yakın amacı paylaştığımız herkesle birlikte olmak. Bu nedenle ulusal kurtuluş savaşında sadece ulusal burjuvaziyle değil, sömürgecilerle işbirliği yapmayan büyük toprak sahipleriyle de iyi ilişkiler kurulmuş, birlikte davranılmıştır.

Son dönemdeki yakın amaç, ülkede üretici güçlerin geliştirilmesi ve halkın refah düzeyinin yükseltilmesidir. Bu amacı paylaşan herkesle parti yakın ilişki kurmalıdır.

Çin Sosyalizmi (1949-2022) kitabında burjuvazinin de komünist partisine üye olabildiğini açıklamıştım. Benzer bilgiye Vietnam için herhangi bir kaynakta rastlamadım; rastlasaydım da şaşırtıcı olmazdı.

İkincisi; Marx'ın Ekonomi Politğin Eleştirisine Önsöz'deki belirlemesinin tekrarlanmasıdır.

“İçerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olmaz; yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddi varlık koşulları, eski toplumun bağrında çiçek açmadan, asla gelip yerlerini almazlar.” (Marx-Engels: Seçme Yapıtlar I, 610)

Aynı alıntı pazar sosyalizmini savunan ve uygulayan komünist partilerinin değişik düzeydeki sorumluları tarafından yıllardır tekrarlanmaktadır.

Bu tekrar ne anlama gelir, üzerinde durulması gerekir.

Burada yok olmasından söz edilen toplumsal oluşum kapitalizmdir. 20. yüzyılın başından itibaren kapitalizmin çöküşün eşiğine geldiği, şimdi olmazsa bile kaçınılmaz olarak çökeceği saptaması defalarca yapılmış ama beklenen gerçekleşmemiştir. Alıntının sürekli tekrarlanması, kapitalizmin görülebilir bir gelecekte çökmeyeceğinin anlaşılması anlamına gelir. Ek olarak bu çöküşün dünya çapında olması da uzak bir ihtimaldir. Muhtemelen yeniden bir ülkede ya da bölgede sosyalist devrim gerçekleşecektir, bu devrimin ne oranda yayılacağı belirsizdir.

Alıntının tekrarlanması, güçlü bir kapitalizmle uzun süre birlikte yaşamak zorundayız, anlamına gelmektedir.

Böyle bir belirlemenin yapılmasının ardından kaçınılmaz olarak sosyalizm teorisinin değişmesi gelecektir.

Marx-Engels dünya devrimi bekliyorlardı. O dönem dünya denildiğinde bundan anlaşılan İngiltere, Fransa, Almanya ve çevrelerindeki ülkelerdi. Bu ülkelerden birisinde başlayacak devrim kısa sürede diğerlerine yayılacak ve kapitalist sistem çökecekti. Yerine kurulacak olan sosyalizmin güçlü bir rakiple, kapitalizmle birlikte yaşaması söz konusu olmayacaktı.

Marx-Engels tarafından belirlenen sosyalist toplumun gelişme yasaları ve komünizm rakipsizlik esasına dayanır. Güçlü bir kapitalizmle ya da rakiple birlikte yaşamak zorunda kalacak sosyalizmin gelişme yasaları Marx-Engels tarafından belirlendiği gibi olamaz. Geleceğe Dönüş kitabında konuyu geniş olarak inceledim. E-Kitap olarak mevcuttur.

Üçüncüsü; partinin ideolojik temeli Marksizm-Leninizm'dir. Düşüncenin yenilenmesi Marksizm-Leninizm'in terk edilmesi değil, ilkelerinin yaratıcı uygulanması demektir (Stern, 67: 1993).

Bazen sadece Marksizm'e bazen da Marksizm-Leninizm'e vurgu yapılması sürekliliği vurgulamak içindir ama açıkçası pek de inandırıcı değildir. Kaynaklar bölümünde verilen referans kitapların bazılarında yazarlar Vietnam'daki yeni ekonomik sistemi "pazar Leninizmi" olarak adlandırmaktadır. Pazar ve Leninizm kelimeleri birbirine uymaz. İlki kapitalizmi anlatırken, ikincisi 20. yüzyıl sosyalizmini anlatır.

Pazar sosyalizmi kavramı, pazar ekonomisinin ve Leninizmin ülkelere göre değişen oranlarda birleştirilmesi demektir. Burada iktidar tekeli sürdüren komünist partisi Leninizm'i temsil etmektedir. Pazar sosyalizminin uygulanan biçimine, komünist partisi denetiminde pazar

mekanizmasının kullanılması da denilebilir.

Dördüncüsü; devlet işletmeleri, karma sermayeli işletmeler ve bireysel ekonominin ne kadar süreceği bilinemez.

Çin Komünist Partisi'nde olduğu gibi Vietnam Komünist Partisi'nde de uygulamanın Lenin dönemindeki Yeni Ekonomik Politika'nın (NEP) uzun süreli çeşidi olmadığı konusunda görüş birliği vardır. NEP, tarımla sınırlıydı; pazar sosyalizminde ise bu sınırlama yoktur. NEP döneminde büyük yabancı yatırımlar da yoktu.

NEP uzun sürebilseydi olur muydu, cevabı aramak spekülatif olur. Zamanın dünya koşullarının da çok farklı olduğunu unutmamak gerekir.

ÇKP örneğindeki gibi Vietnam'daki parti de "sosyalizme geçiş aşamasında" bulunduğunu belirtmiş olsa bile, sosyalist ülkeler tarihinde sosyalizmin özellikleriyle ilgili tartışmanın geçmişi eski sayılır.

1970'te, Kapital'in yayınlanmasının 100. yılında Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ndeki iktidar partisinin (SED) Genel Sekreteri Walter Ulbricht; sosyalizmin, komünizmi hedeflese bile, kendi yasallıkları olan uzun sürecek bir toplumsal sistem olduğu belirlemesini yapmış ve sosyalizmi komünist toplumun parçası olarak görmeyen bu anti Marksist görüşü nedeniyle şiddetle eleştirilmiş, SBKP'nin de işe karışmasıyla görevden alınıp pasif bir göreve atanmıştı.

Ulbricht yaşananlardan hareketle bu sonuca varmıştı: sosyalist toplum dönemi uzun sürecektir ve kendi yasallıkları vardır. Bu belirlemeyi biraz ileriye götürdüğünüzde "sosyalizmin yeni bir tanımı gereklidir" sonucuna ulaşabilirsiniz.

50 yıl önce bu yapamazdı.

Parti genel sekreterinin bu belirlemelerinden sonra teorik eğitim dergisinde yayınlanan makale dikkat çekicidir.

Ocak 1989'da Nguyen Dang Quang, partinin teorik eğitim dergisinde yazdığı makalede, sosyalizmin katı tanımlar bileşkesi olmadığını savunur (Stern, 82-83: 1993). Komünizm de hayata geçirilmesi gereken bir ideal değil, mevcut durumu ortadan kaldıran gerçek bir harekettir.

Daha önemli olarak şu belirlemeleri yapar:

Sosyalizm kavramı gelişmelere uygun olarak tanımlanmalıdır. Geçtiğimiz yarım yüzyılda konuyla ilgilenmedik çünkü kapitalizmin son aşamasında olduğunu düşünüyorduk. Bunun sonucunda sosyal bilincimiz geriledi. Sadece mevcut sosyalizm kavramındaki reformla, bütün modern unsurları içeren sosyalizmin gelişen tanımlamalarıyla komünist amaca güven sağlanabilir. Sosyalizmin bu yeni tanımı da son teorik model olarak görülmemelidir.

Ve ekler:

Yeni, yaşayan gerçekliği çalışmak yerine, ezberlediklerimizi tekrarlamak olmaz.

1989 yılında Doğu Avrupa ülkelerindeki sosyalist rejimlerin çözülme belirtileri açık olarak görülüyordu. Bu gelişme başka ülkelerde olduğu gibi Vietnam'da da sosyalizme ve komünizme güvenin sarsılmasına kaçınılmaz olarak yol açacaktı. Bu gelişmeye yönelik değerlendirme iki türlü olabilirdi. İlki, kolaylıkla "karşı evrim oldu" anlayışıdır ve bir şey açıklamaz. İkincisi ise, sosyalizmin kendini geliştirmekte ve dönüştürmekte yetersiz kaldığı saptamasıdır. Partinin teorik yayın organında başlangıç açıklaması olarak sayılabilecek değerlendirme böyledir.

Bu konudaki yazılar sonraki yıllarda da devam etmiş olsa gerektir ancak İngilizce ve Almancada ilgili kaynakları bulamadım. Muhtemelen Fransızca da vardır.

Çin’de olduğu gibi Vietnam’da da sosyalizmin yeni tanımını hayatın içinde şekillendikçe ortaya çıkacaktır denilebilir. Önceki örneklerde de görüldüğü gibi bunun adı da “Marksizmin yaratıcı uygulanması” olacaktır.

Tanım o yıllarda bile değişmiş durumdadır: pazar sosyalizmi NEP’in uzun süren çeşidi değildir, yenidir.

Sosyalistlerin ülke özelliklerine göre şekillenen bu yeni tanıma alışması uzun sürecektir. Bunu normal karşılamak gerekir. Sosyalist kuşaklar yıllar boyunca sosyalizmin belirli bir tanımına alışmıştır ve bundan uzaklaşmaları da zor olacaktır.

Mesela sosyalist gelişme çizgisi olarak Stalin’in Leninizmin İlkeleri’nde yazdıkları yıllarca genel doğru kabul edilmiş, değişik ülkelerde uygulanmaya çalışılmıştır. Çin 1950’li yılların başlarındaki uygulamadan sonra tarımdan kaynak aktararak ağır sanayiye öncelik veren gelişme çizgisinin Çin’e uymadığını görmüş ve başka arayışlara yönelmiştir. (Çin Sosyalizmi 1949-2022) kitabına bakınız.)

SSCB’de Stalin döneminde uygulanan ve verilen ağır kayıplara karşın başarılı olan, yarı feodalizmden sanayi ülkesine geçişi sağlayan bu gelişme anlayışı birkaç yıl Vietnam’da da uygulanmaya çalışılmış ancak gerek Çin örneğinin izlenmesi ve gerekse de zorlukların hemen ortaya çıkması nedeniyle tarımdan başlayarak yeni uygulamalara girilmiştir.

Başarılı örnek bulaşıcıdır ve hangi koşullarda o başarının kazanıldığı genellikle düşünülmez ve taklit edilmeye çalışılır. O çizgi Stalin dönemi SSCB’sine özgüdür, o günün dünya şartlarının da dikkate alınması

gerekir. Genel doğru değil, bir dönemin doğrusudur ve bunun anlaşılması kolay olmamıştır.

1980'li yılların ikinci yarısında süren gerilla anlayışı sorunlara yol açar. Önce Fransa'ya ardından ABD'ye karşı yıllarca savaşan gerilla kuşağının sorunları çözme tarzı parti yönetimi ve kadrolarına sinmiştir ve zorlaşan ekonomik şartlarda çözüm üretememektedir. Politik Büro'da ve diğer parti organlarında izlenmesi gereken yol konusunda şiddetli tartışmalar vardır. Özellikle tarımda kolektifleştirmeden geriye dönülmesi, ailelerle sözleşme sistemine geçilmeye başlanması -Çin'de olduğu gibi- Vietnam'da da çok sayıda parti kadrosunda direnişle karşılaştı. Tarımın tümüyle kolektifleştirilmesi yıllardır bilinen sosyalist gelişme yolunun alfabeti sayılırdı. Bu alfabeden ayrılmak teorik tartışmaların yanı sıra pratikte yapılan değişikliklerin olumlu sonuçlarının görülmesiyle mümkün olabilmıştır.

Yaşı da ilerlemiş olan gerilla kuşağının kademeli olarak geri çekilmesi gerekmektedir. Burada sorun yaşlılıktan daha çok gerilla kuşağının yeni dönemin gerektirdiği özelliklere -mesela değişik konularda üniversite düzeyinde eğitim görmüş olmak gibi- sahip olmamasıdır.

Partinin gelişmesinde ve kitleler içindeki etkinliğinin artmasındaki önemli bir nokta da hataların açıkça kabul edilmesidir. Benzer durum Mao'nun ölümünden sonra Çin Komünist Partisi'nde de yaşanmıştır.

1988'de Hanoi'de yapılan Vietnam Köylü Birlikleri Birinci Kongresi'nde Nguyen van Linh, 1976'da 4. Kongre tarafından benimsenen, 1982'de 5. Kongre tarafından uygulama hızı düşürülerek onaylanan güneyli çiftçilerin kolektif örgütlenmeye girmeye yönlendirilmesi politikasının yanlış olduğunu kabul eder (Juiker, 247: 1989).

Özel çiftçilerin ülkenin sosyalizme gitmesindeki pozitif rolü devlet tarafından tanınmalıdır, belirlemesini yapar.

1986'da 6. Kongre'deki eski hayalci hızlı sanayileşme hedefi bırakılır, yerini tüketim malları ve ihracat ürünleri üretimi alır.

1987 sonunda yine yoğun tartışmaların ardından yabancı sermaye yasası onaylanacaktır. Yabancı sermaye devletle veya özel firmalarla veya tümüyle kendisi faaliyet gösterebilecektir (age. 250).

20 YIL SONRA DOİ MOİ

1990'lı yılların sonlarındaki çok sayıda bankanın iflasıyla gelişen büyük Asya krizi Vietnam'ı etkilemedi sayılır. Buna karşılık 2008'deki kriz ülkede önemli sıkıntıya neden oldu. Yiyecek fiyatlarındaki yaklaşık yüzde 40'lık artış özellikle kırsal kesimde etkili oldu. Bu alanda kitlesel protestolar ve grevler yaşandı.

Sosyalist bir ülke için değişik alanlarda çalışanların grev ve direniş yapması yeni bir olaydır. Sosyalist ülkelerde yıllardan beri sendikalar vardı ama devletle bütünleşmişlerdi. Partinin isteği dışında hareket edemezler, haksızlık ve sıkıntılara karşı direnmeleri düşünülemezdi.

İşçiler ve köylüler sosyalist devlete karşı nasıl

direnir, öyle değil mi?

Bu anlayış Çin'in yanı sıra Vietnam'da da değişti. İnsanların değişik nedenlerle yaşanan ekonomik sıkıntılara karşı seslerini çıkarmaları, haklarını aramaları tam anlamıyla olmasa bile normalleşti. Hem parti kadroları ve hem de kitle için bu gelişme yeni bir olgudur ve alışılması biraz zaman alacaktır ama gelişme bu yöndedir.

SSCB ve Doğu Avrupa'daki sosyalist ülkelerde kitlelerin hayatını etkileyen ekonomik ve politik sıkıntılar bazen fazlasıyla mevcuttu ama ses çıkarmak zordu. Sessizlik sıkıntı yok anlamına gelmiyordu.

Şu veya bu düzeyde protestoların olmaması sorunların yokluğunu değil, birikmesini gösterir. Bu birikimin uygun bir zamanda patlaması ve sistemin çözülmesine kadar gidecek sonuçlara yol açması, 1989-1991'de de görüldüğü gibimümkündür. Protestolar devletin ve partinin belki de yeterince farkında olmadığı sorunlara dikkat çeker ve çözüm için politikalar geliştirilmesini gündeme getirir. Vietnam'da 2008'deki kriz de protestolar şiddetle bastırılarak değil, uygun politikalar geliştirilerek çözülecektir.

Doi Moi'nin 20 yıllık tarihi Vietnam'ın her alanda hızlı gelişmesiyle karakterize olur. Özellikle yoksulluk oranındaki azalma dikkat çekicidir. 1993'te nüfusun yüzde 58'i yoksul kategorisine girerken, 2011'de bu rakam yüzde 10'dur. Rakamların Dünya Bankası'nın 2011 raporunda yer alması ayrıca önemlidir çünkü uluslar arası kapitalizmin önde gelen kuruluşlarından birisi olan Dünya Bankası yöneticilerinin Vietnam gibi sosyalist bir cumhuriyete sempati duymaları beklenemez.

Vietnam bütçesi sürekli açık vermektedir, enflasyonun sık aralıklarla yükselmesinde büyük bütçe

açıklarının önemli payı vardır. Bütçe açığının önemli bölümü halen mevcut olan ve sürekli zarar eden devlet işletmelerinin finansmanından kaynaklanmaktadır (Giang, Grimmel, 72: 2112).

Vietnam'da yolsuzluk yaygındır ve bu yolsuzluklar bazen üst düzey parti yöneticilerine kadar uzanmaktadır. Yolsuzluk yapanlar yakalandıklarında sürekli mahkemeye verilseler ve hapis cezalarına çarptırılsalar da, alınan önlemlere rağmen yolsuzluklarda ancak bir oranda gerilemenin olduğu söylenebilir.

Büyük yolsuzluklara Çin'deki gibi idam cezası verildiğini ve bazen belediye başkanlarının bile idam edildiğini Vietnam örneğinde okudum.

Vietnam'da daha sert müdahaleyle karşılaşan başka bir faaliyet çok partili rejim için gruplar kurmak, bu amacı savunan bildiriler çıkarmak ve uluslar arası kuruluşlara başvurmaktır. Çin'de olduğu gibi Vietnam'da da komünist partisinin iktidar tekeli esastır ve çok partililik demokrasi olarak kabul edilmemektedir.

1945'te Fransız ordusunun Dien Bien Phu'da yenilmesinin ardından yapılan Cenevre Konferansı'nda ülke çapında seçim yapılması kararı çıkmış ancak ABD ve Güney Vietnam'daki ABD destekli yönetim yaptığı araştırma sonucu Ho Chi Minh'in yaklaşık yüzde 80 destekle seçimi kazanacağını anlayınca seçim yapılmasını kabul etmemiştir.

Vietnam'ın yakın tarihindeki bu örnek herhalde unutulmamıştır.

SOSYALİST ÜLKELER ARASINDAKİ SAVAŞLAR

Konuya başlamadan önce ABD'nin komünizmin yayılmasıyla ilgili "domino teorisi" üzerinde durmak gerekir. Bu teoriye göre herhangi bir bölgede bir ülke komünist olduğunda (sosyalist iktidar kurulduğunda) bu durum diğer ülkelere de yayılacak, yan yana dizilmiş domino taşlarından birisi devrilinece hepsinin devrilmesi gibi bütün çevre ülkeler komünist olacaktır.

ABD, Vietnam'da komünistlerin iktidarı alması durumunda benzerinin Laos ve Kamboçya'da da olacağını hesaplıyordu. Nitekim de böyle oldu. ABD'nin Vietnam'da başlayan savaşı diğer iki ülkeye yaymasının önemli bir nedeni de bu domino teorisi anlayışıdır. Bir ülkede komünistlerin iktidara gelmesi engellenemiyorsa, bu durumda yayılmanın engellenmesi gerekir. ABD'nin Küba'ya karşı önlemlerinin çerçevesini de bu anlayış belirlemiştir.

Bu anlayışın ancak 1970 sonrasında ortaya çıkacak önemli bir yanlığı vardır: komünist partilerinin iktidarda oldukları ülkeleri aralarında önemli çelişkiler olmayan bir bütün olarak görmek. Gerçekte ise nasıl kapitalist ülkeler arasında bazı durumlarda savaşa yol açan önemli çelişkiler bulunuyorsa, benzer durum farklı bir kapsamda sosyalist ülkeler arasında da vardır.

Gerekçe aranırrsa bulunur. Bazen sınır sorunları, bazen diğer ülkede yaşayan vatandaşlarına karşı tutum, bazen eski tarihlerdeki hasımlıkların hatırlanması ve canlandırılması, bazen dünya sosyalist hareketinin önderliği konusunda yarış sosyalist ülkeler arasında savaşa neden olabilir.

SSCB ile Çin arasında yaşanan sınır çatışmaları savaş

sayılmaz. 20. yüzyılda sosyalist ülkeler arasındaki iki savaş da Çin Hindi'nde olmuştur ve Vietnam iki savaşta da taraflardan birisidir: Vietnam-Çin savaşı ve Vietnam-Kamboçya savaşı.

Örneklere girmeden önce Çin Hindi savaşlarının ayrıncı bir özelliği üzerinde durmak gerekir.

ULUSAL KURTULUŞ SAVAŞI VE İÇ SAVAŞ

Ulusal kurtuluş savaşları aynı zamanda iç savaşırlar. Ulusal kurtuluşun değişik kapsam ve yöntemlerini savunan güçler bulunur. Bunlar arasında bazen anlaşma olur, bazen karşı karşıya gelirler.

Vietnam, Laos ve Kamboçya'da önce Fransa ardından ABD emperyalizmine karşı savaş verildi. Günümüze kadar bölgede emperyalizme ve işbirlikçilerine karşı savaşı öğrendik ama bu savaşın başka yönleri de vardır.

Bölge sadece ABD ve müttefiklerine karşı savaşı değil, SSCB ile Çin arasında bölgedeki güçler üzerinden yürüyen savaşı da yaşadı. Özellikle 1975 sonrasında ABD'nin çekilmesinin ardından bu savaş açık olarak ortaya çıktı.

Vietnam'ın konumu açıldı: savaş sırasında Çin'den de yardım almıştı ama esas olarak SSCB yanlısıydı. Çin'in Vietnam'da etki yaratması mümkün değildi. Çin de

çabasını diğer ülkeler üzerinde yoğunlaştırdı.

Laos da büyük oranda Vietnam'ın etkisinde olduğundan burada da başarılı olamadı. Vietnam, Laos'ta da Çin'in etkisine karşı önlem almıştı. Vietnam ordusu Çin yanlısı bir Pathet Lao komutanını öldürecekti.

Asıl mücadele Kamboçya'da yaşanacaktı. Kamboçya Komünist Partisi, Vietnam Komünist Partisi ve SBKP'ye karşıydı, Çin Halk Cumhuriyeti yanlısıydı. Bu çelişki bütün şiddetiyle Vietnam ve Kamboçya komünist partileri arasında savaş olarak yaşanacaktı. İki ülke arasında sınır sorunları da bulunmakla birlikte Çin faktörü olmasaydı, bu sorunlar savaşta yol açmadan da çözülebilirdi.

VİETNAM-ÇİN SAVAŞI

Çin Halk Cumhuriyeti ABD ile savaştığı dönemde bir süre Kuzey Vietnam'a yardım eder. 1972'de Nixon'un Çin'i ziyareti sonrasında ABD ile savaş sürmesine rağmen bu yardım kesilir.

Çin ile Vietnam arasında çeşitli sorunlar vardır. Bunlardan birincisi ve önde geleni Vietnam'ın SSCB yanlısı olmasıdır. Kuzey Vietnam, önceden de belirttiği gibi, savaş uçakları dahil SSCB'den önemli yardım almaktadır. İleri teknolojiye dayanan silah yardımını Çin'in yapabilmesi mümkün değildir.

İkincisi; iki ülke arasındaki sınır sorunlarıdır. Tonkin Körfezi'nde petrol arama hakkının hangi ülkeye ait olduğu ihtilafıdır.

Üçüncüsü; Vietnam'da yıllardan beri yaşamakta olan Çinlilerdir. 1975 sonrasında 17. yüzyıldan beri Güney Vietnam'da yaşamakta olan ve bölge ekonomisinin

gelişmesinde önemli rol oynayan yaklaşık 50.000 Çinlinin orta ve küçük işletmeleri devletleştirme uygulamasıyla karşılaştı. Eski yöneticilerle bağı olanların işletmelerine el konuldu. 200.000 bin kadar Çinli güney Çin'e göç edecekti.

Komşu ülke Vietnam'da SSCB yanlısı yönetimin Çinlilerin işletmelerini devletlestirmesi ve ek olarak ülkede yaşayan Çinlilerin Vietnam vatandaşlığına geçmelerinin ya da ülkeyi terk etmelerinin istenmesi Çin yönetiminin açık tepkisine neden oldu. Deng Xiaoping Vietnam'ı "yeni Küba" olarak adlandıracak ve Güneydoğu Asya'da ABD ile Çin'in çıkarlarının ortak olduğunu açıklayacaktı (Duiker, 186: 1989).

Bu açıklamada ABD sermayesinin Çin'e yatırım yapmasının teşvik edilmesi de belirgin rol oynuyordu.

Gerçekte bu sorunların tamamı görüşmeler yoluyla çözülebilirdi. Asıl sorun Çin'in Vietnam'ın açık Sovyetçiliği bağlamında kendisini SSCB tarafından kuşatılıyor hissetmesidir. Laos zaten Vietnam'ın güçlü etkisi altındaydı, geriye Kamboçya kalıyordu. Çin'in Kamboçya Komünist Partisi ve Genel Sekreteri Pol Pot yönetimini desteklemesi bölgede taraftar bulmak endişesindedir.

SSCB ile Vietnam arasında 1975'te İşbirliği ve Dostluk Anlaşması imzalandı. SSCB, Vladivostok dışında Uzakdoğu'da savaş gemilerinin kullanabileceği yeni bir alan buldu: Vietnam limanları (age. 165).

Vietnam ordusu Kamboçya sınırını geçer ve 7 Ocak 1979'da başkent Phnom Penh'i işgal ederek Kamboçya Komünist Partisi'nin iktidarına son verir (aşağıda daha ayrıntılı açıklanacaktır). Çin ordusu da Vietnam sınırının biraz içerisine giren cezalandırma amaçlı bir hareket düzenler, köyleri ve madenleri tahrip eder ancak sınıra yakın bir kent olan Hanoi'yi tehdit edecek kadar ilerlemez, bir süre sonra geri çekilir.

SSCB ile Vietnam arasındaki anlaşma nedeniyle Çin'in daha fazlasını yapması mümkün değildi.

Çin, Kamboçya'daki Pol Pot yönetimini destekliyordu ama iki ülkenin ortak sınırı bulunmadığı için –arada Laos vardı- doğrudan yardım göndermesi zordu. Buna rağmen Çin deniz yoluyla Pol Pot'un Kamboçya Komünist Partisi yönetimine silah gönderiyordu. Vietnam, sürekli sınır ihlalleri yapan Kamboçya ordusunun artan vurucu gücünü Çin'in silah yardımına bağlıyordu.

1988-1989'da SSCB Afganistan'dan, Vietnam da Kamboçya'dan çekildi. Çin ile Vietnam arasında üst düzey heyetlerin karşılıklı ziyaretlerinden sonra ilişkiler normaleşti.

Günümüzde Çin ile Vietnam'ın arası iyidir. Vietnam Komünist Partisi Çin'in pazar sosyalizmini –kendi ülkesinin özelliklerini gözden kaçırmadan- örnek almıştır. birkaç kere açıklamıştır.

VIETNAM-KAMBOÇYA SAVAŞI

Çin Hindi olarak bilinen bölgede savaşın üç dönemi vardır.

Fransız sömürgeciliğine karşı ulusal kurtuluş için yürütülmüştür (1945-1954). Sömürgecilik daha önce başlamış olmakla birlikte savaşın ilk döneminin bu yıllar arasında olduğu kabul edilmektedir.

ABD'ye karşı savaş. Bu savaş da ağırlıklı Vietnam'da olmakla birlikte Laos ve Kamboçya tarafından da yürütülmüştür (1959-1975).

Savaşın üçüncü aşaması ise Vietnam ile Kamboçya arasında 1979'da başlar ve yaklaşık on yıl sürer.

Vietnam ordusu 25 Aralık 1978'de Kamboçya'ya girer ve kısa sürede başkent Phom Pen'i ele geçirerek Kamboçya Komünist Partisi'nin ve genel sekreteri Pol Pot'un iktidarına son verir. Pol Pot ve askerleri Tayland sınırındaki ormanlık alana çekilirler.

Başka ülkenin komünist partisi ya da partileri tarafından bir ülkedeki komünist partisi iktidarının değiştirilmesi ilk kez gerçekleşmemekle birlikte, Vietnam'ın Kamboçya'ya müdahalesinde daha önce yaşanmamış olan yeniler bulunmaktadır.

1956'da Kızıl Ordu Macaristan'da reform yanlısı Nagy iktidarını devirdi. 1968'de de Varşova Paktı ülkelerinin orduları birlikte Çekoslovakya'da Dubçek iktidarına son vereceklerdi. Her iki müdahalede de asıl hedef parti genel sekreterlerini ve onların kadrolarını görevden uzaklaştırmak, yerlerine SBKP'nin çizgisini benimseyenleri getirmektir.

Macaristan ve Çekoslovakya komünist partileri SBKP'nin gelişme politikasından farklı bir anlayışı savunuyorlardı.

Vietnam ile Kamboçya komünist partileri arasındaki teorik ayrılıklar daha büyüktür ve devrim öncesinde başlamıştır.

İlk olarak; Vietnam Komünist Partisi Kamboçya Prensi Sihanuk'u, ABD'nin ülkesindeki etkisine karşı çıktığı sürece önemli bir müttefik olarak görüyordu. Sihanuk, Vietnam ordusunun bir bölümünün Ho Chi Minh tünelleri üzerinden ülkesinde bulunmasını da onaylıyordu.

Kamboçya Komünist Partisi (KKP) ve Genel Sekreteri

Saloth Sar (bilinen adıyla Pol Pot) ise Sihanuk'a karşı silahlı mücadeleden yanaydı. SBKP etkisindeki VKP'nin çizgisini revizyonist olarak görüyorlardı.

Çin Komünist Partisi'nin Pol Pot yönetimini Vietnam'a ve dolayısıyla SBKP'ye karşı desteklediği söylenebilir. Laos zaten önemli oranda Vietnam'ın etkisi altındaydı.

Çin, SSCB tarafından kuşatıldığı endişesini taşıyordu. Bu nedenle Vietnam ile eskiden beri çelişkisi olan Kamboçya'daki komünist hareketin bir bölümü desteklenmeliydi. Aksi durumda Çin Hindi önemli oranda Vietnam'ın etkisine giriyordu.

İktidara el konulacak ülkedeki partinin bölünmesi önemlidir. Bu olmadan askeri müdahale yapılması yanlış olur çünkü iktidardaki parti alaşağı edilebilir ama yerine kimin geçeceği bulunamayabilir.

Kamboçya Komünist Partisi içinde Vietnam yanlısı muhaliflerin sayısı az değildi. Bunlar Kuzey Vietnam'da politik ve askeri eğitim almışlardı, bir bölümü de son yıllarda gelişmelerin kendileri için tehlikeli olduğunu düşünerek Vietnam'a gitmişti. Bunların arasında bir dönem Kızıl Khemer ordusunda kumandan olan Heng Samrin de vardır.

Heng Samrin önderliğinde Kamboçya Komünist Partisi iktidarına karşı yapılan ayaklanma başarısızlıkla sonuçlandı. KKP yönetiminin zaten "Vietnamlı Kamboçyalılar" olarak gördüğü insanlara, komünist olsalar bile, güveni yoktu. Bunların bir bölümü de öldürülecekti (sayı bilinmiyor ama az olmadığı tahmin ediliyor).

Vietnam Komünist Partisi Kamboçya ordusuyla sürekli yaşanan sınır çatışmaları ve Vietnam yanlılarının sürekli öldürülmelerinin ardından Kamboçya'ya hızla

müdahale etmeye karar verir. Müdahalenin hızlı olması Çin'e tepti göstermek için az zaman bırakmak için önemliydi.

Vietnam ordusu muhalifleri de yanına alarak yaklaşık bir haftada ülkenin önemli kentlerini ele geçirdi ve KKP'nin iktidarına son verdi.

KKP, 1975'ten sonraki yıllar içinde zaten az olan kent nüfusunu –aydınlar, üniversite öğretim üyeleri ve öğrencileri dahil olmak üzere- sınıfa yakın olmaları için kırsal alana sürmüştü, yetersiz beslenme ve kötü yaşam koşulları nedeniyle bir milyondan fazla kişi hayatını kaybetmişti. Oto soykırım olarak anılan bu süreç sonraki yıllarda Birleşmiş Milletler tarafından incelenmiş ve soykırım kararına varılmıştı.

Vietnam'ın iktidara el koyma gerekçelerinden birisi de bu oto soykırımdı.

Tayland sınırına çekilmek zorunda kalan Pol Pot ve çevresi buradan savaşa Tayland, Çin ve ABD'nin desteğiyle devam etti ama başarılı olabildiği söylenemez.

Vietnam tarafından iktidara getirilen Kamboçya Ulusal Kurtuluş Cephesi 1979 sonrasındaki on yıl boyunca büyük çaba harcamasına karşın başarılı olamadı. Devrimci Halk partisi Ekim 1991'de adını değiştirecek ve sosyalizm amacından vazgeçecekti (Slocomb, ix: 2003),

Kitapta Kamboçya konusu burada sona ermektedir. Bu ülkedeki 1979 sonrasındaki gelişmeler daha ayrıntılı olarak ayrı bir kitapta ele alınacaktır.

Konuyla ilgili daha fazla bilgi edinmek isteyen okurlar kaynaklar bölümünde verilen Kamboçya ile ilgili kitaplara bakabilirler.

ARADAKİ ÜLKE: LAOS

Laos için kullanılabilecek en iyi belirleme “aradaki ülke”dir. Yüzölçümü yaklaşık İngiltere kadar olan Laos’un nüfusu Fransız sömürgeciliği yıllarında yaklaşık üç milyon iken günümüzde yedi milyondur. Yerleşim yoğunluğu zayıftır. Laos da Vietnam gibi kuzey bölümünde geniştir, aşağıya doğru incelerek iner. Kuzey kesimi dağlık ve ormanlık, güney ise ovadır.

Laos tarihi boyunca Tayland ile Vietnam arasında kalmış, ülkenin gerek sağ gerekse de sosyalist güçleri faaliyetleri için dış desteğe ihtiyaç duymuştur.

Laos’ta ilk komünist grup 1929’da Ho Chi Minh tarafından kuruldu. Vietnam komünistleri Laos’taki örgütlenme için başından beri her alanda destek verdiler. Laos’taki komünist militanlar Kuzey Vietnam’da politik ve askeri eğitim gördü. Pathet Lao’nun özellikle Vietnam sınırı boyunca örgütlenmesi istendi ve bu gerçekleşikten sonra Ho Chi Minh Yolu olarak bilinen tünellerin yapımı gerçekleştirilecekti.

Laos 1893-1945 arasında Fransız sömürgesiydi.

Laos 12.10.1945’te Fransız sömürgeciliğine karşı ayaklanma sonrasında bağımsızlığına kavuştu. Komünistlerle sağ güçler arasında koalisyon hükümeti kuruldu. ABD 1964’ten başlayarak Pathet Lao’ya karşı askeri uzmanlar gönderdi. Ek olarak Tayland’dan 5000, Tayvan’dan 3000 ve ek olarak Güney Vietnam ordusundan askerler Laos’a geldiler. 1945-1975 arasında iç savaş yaşandı ve 2.11.1975’te Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti ilan edildi. Devrimin son aşaması kansız oldu denilebilir. ABD, Vietnam’da kaybedip çekilince Laos’taki sağ güçler de direnmenin anlamsız olduğunu düşünüp Tayland’a

geçtiler. Nüfusun yaklaşık yüzde 10'u da başka ülkelere göç etti (Fox, 168-169: 1997).

DEVİRİM SONRASI

Laos'un sosyalist gelişme planı Vietnam'inkine benzer.

1975'te merkezi planlamaya geçildi, fiyatlar da merkezi olarak belirleniyordu. Ekonominin küçük bir bölümünü oluşturan sanayide devlet işletmeleri hakimdi ve sürekli olarak verdikleri açık bütçeden finanse ediliyordu. Aynı sorun bütün sosyalist ekonomilerde vardır.

1977'de Vietnam'la 25 yıl süreli Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalandı. Ekim 1976'da Tayland'da ordu, seçimle işbaşına gelmiş ve ılımlı bir politika izleyen iktidarı devirerek açık bir anti komünist yönetim kurdu. Laos ile Tayland arasında sınır sorunları yaşandı. Tayland'ın Laos'taki gerici güçlere desteklemesi sonuç vermedi (Vietnam'ın açık desteği olmasaydı Pathet Lao daha büyük sorunlar yaşardı. Laos'ta yaklaşık 30 bin Vietnam askeri bulunuyordu.

Vietnam ordusu Kamboçya'yı işgal ederek Pol Pot yönetimine son verdiği zaman yeni Kamboçya Halk Cumhuriyeti'ni ilk tanıyan ülke Laos oldu.

Çin de Vietnam'ın ve dolayısıyla da SSCB'nin

denetimi altında olduğunu değerlendirdiği Laos'a karşı değişik faaliyetlerde bulunacaktı.

Vietnam'la SSCB arasında, Laos ile de Vietnam arasında anlaşmalar var oldukça ve 1980'li yılların sonlarına kadar SSCB Laos'a ekonomik destek verdikçe, bu faaliyetlerden önemli sonuç alınması beklenemezdi.

Laos'ta tarımda kolektifleştirme tepkiyle karşılandı ve üretim azaldı. Sanayi ve ticaretin devletleştirilmesi ama üretimin de düşük olması çift fiyatların oluşmasına yol açtı. Bir şekilde parası olan yüksek ödeme yaparak istediği malı bulabiliyordu. Benzer çift fiyat ve karaborsa başka sosyalist ülkelerde de vardı.

1979'dan başlanarak gelişme politikası değiştirildi. Ticarete serbestleşmeyle karaborsa geriledi.

1979'da hem SSCB'den hem de Vietnam'dan danışmanların da talebiyle kooperatifleşme durduruldu. Bazı köylüler topraklarını bırakıyor, hayvanlarını satıyordu (Fox, 182: 1997)

Başka ülkelerdeki klasik sosyalist tarım işletmeleri için de geçerli olan şu pragmatik soru soruldu: verim artmıyorsa kooperatifleşme ya da kolhozlaşmanın ne anlamı vardır?

Tarımda vergiler azaltıldı, pirinç için devlet ödemeleri arttı.

1980'de pirinç üretimi yüzde 16,5 artacaktı.

Laos örneğinde de Çin ve Vietnam örneklerindeki gibi aile tarımda aile işletmeciliğinin kooperatif ve kolхозlardan daha verimli olduğu görüldü.

1982'de Laos devrimci Halk partisi'nin üçüncü kongresi yapıldı. 228 delegeden 20'si kadındı. Kongrede SSCB ve Vietnam'la dayanışma özel olarak vurgulandı.

Ülkede SSCB ve Doğu Avrupa'nın sosyalist ülkelerinden 2000 kadar teknisyen ve danışman bulunuyordu.

Parti üye sayısı 35.000 kişiydi (1972'deki İkinci Kongre'de 21.000 kişi). Bu rakam nüfusun yaklaşık yüzde 1'i idi (age.186).

1985'te Yeni Ekonomik Mekanizma'nın hayata geçmesiyle devlet işletmeleri otonomlaştı; üretim planlanması, işçi alımı ve ücretler konusunda daha fazla serbestliğe sahip oldular. Tarım ürünleri fiyatlarında da serbestleşme yaşandı.

1986'da yapılan 4. Kongre sonrasında devlet işletmelerinin kendini finanse etmesi, zararlarının bütçeden karşılanmamasına karar verilecekti.

Mart 1991'de yapılan 5. Kongre'de özellikle aile bağları ve tanıdıklar üzerinden yapılan yolsuzluklarla mücadele üzerinde duruldu.

Laos'ta aile bağları güçlüdür. Önceki yıllarda ailelerin bir bölümünün sağdan bir bölümünün soldan olması normal karşılanırdı. Bir saptamaya göre; aile ile politika ayrı şeylerdir.

1992-1994'te para politikasında ve bankacılıkta reform yapıldı, ticaret serbestliği arttı.

Laos'un önde gelen ihracat ürünü elektriktir. Uzun Mekong nehri Taylan ile sınırı oluşturur. Ardından orman ürünleri (ülkenin yaklaşık yüzde 60'ı ormanla kaplıdır) ve tekstil gelmektedir.

Laos, Vietnam benzerinde olduğu gibi dış yatırımlara açıldı.

1990 sonrasında turist sayısında büyük artış yaşandı (1993'te 10.000 kişi). Turistlerin çoğunluğunu Taylandlılar oluşturuyordu ve özellikle tarihi yapıtları ziyaret

ediyorlardı.

Mart 1996'da 6. Kongre yapıldı ve denetimli modernleşme anlayışı üzerinde duruldu. Ülkenin hızlı liberalleşmesini savunanlar merkez komitesi ve politik bürodan çıkarıldı, yerlerine ordu mensupları geldi. 9 politik büro üyesinin 6'sı Pathet Lao'nun önde gelenlerinden olan generallerdi (Fox, 207: 1997)

ÇEŞİTLİLİK İÇİNDE BİRLİK VE YENİ ULUS İNŞASI

Ulusal kurtuluş savaşı, adı üzerinde, ulusun varlığını öngörür. Ulus, sömürgeci ülkenin tahakkümü altındadır ve bundan kurtulmak için savaşı. Bazı ülkelerde ise ulus savaşın içinde şekillenir ama süreç tamamlanamaz. Uluslaşmanın önemli bölümü bağımsızlıktan ve devletin kurulmasından sonrasına kalır.

Vietnam ulusal kurtuluş savaşı sonuçlandığında ülkenin yaklaşık 30 yıl ayrı yaşamış kuzey ve güneyinin birleştirilmesi ve buradan tek ulus inşa edilmesi gündeme geldi. Kuzeyde uygulanan sosyalizmin gelişme yöntemleri güneyde uygulanamadı, değiştirmek zorunlu oldu. Vietnam'ın pazar ekonomisine yönelmesinde kendisinden aynı yoldan yürümeye başlayan Çin'in etkisi olduğu kadar, 30 yıl ABD işgali altında ama kapitalist ekonomide yaşamış Güney'in özellikleri de etkili oldu. Güney'de Vietkong'un ABD'nin kukla hükümetine karşı büyük desteğe sahip olması, Kuzey'de uygulanan sosyalizmin büyük oranda benimsendiği anlamına gelmiyordu.

Laos'ta durum daha karmaşıktı.

Büyük bir ülke olan Laos'un nüfusu azdı, yerleşim

seyrekti. Genellikle devlet taraftarı olan güney bölgesiyle Pathet Lao'nun özellikle güçlü olduğu kuzey arasında, birisi sosyalizm diğeri kapitalizm şartlarında yaşıyor olmasa bile önemli farklılıklar vardı. Kuzey dağlık, güney ovalıktı.

Güneydekiler Budistti ve yaş pirinç yetiştirirlerdi; kuzeydekiler ise doğa dinine inanıyorlardı ve kuru pirinç ekimi yaparlardı (Pholsena, 21:2006).

İki kesim arasında ticaret ilişkisi vardı ama bu ilişki içlere kadar uzanmıyor, sınırlarda kalıyordu.

Nüfuzun yaklaşık yarısı etnik gruplardan oluşuyordu. Ovada yaşayan büyük etnik grup Lao (Lao Loom) olarak adlandırılırdı. Etnik gruplar Laos-Vietnam sınırında sona ermiyor, öteki tarafta da benzeri etnik gruplar bulunuyordu (Zasloff, 15: 1970).

Nüfusun yarısının etnik kimliklerden oluştuğu, sayılarının fazla olduğu (47 tane) bir ülkede bu kimlikleri birleştirmek ve ulusal bir kimlik yaratmak kolay değildir. Laos'un kimlikler hakkında araştırmaya dayanan Post-War Laos kitabının yayınlandığı 2006 yılına kadar bu konuda başarılı adımlar attığı belirtilmelidir.

Bu başarı Pathet Lao'nun iktidara geldiği 1975 yılından sonra gelmemiştir, öncesi vardır. Denilebilir ki, devrim öncesinin etkisi, sonrasındaki olumlu gelişmeleri hızlandırmıştır.

Vietnam ordusu Laos'ta büyük sayılar halinde bulunuyordu. Etnik azınlıklarla ilişkilerinde dikkatli oldular, geleneklerine saygı gösterdiler. Durumu anlamadıklarında Pathet Lao'lulara danışmayı tercih ettiler.

Pathet Lao ile Vietkong arasında iyi bir ilişki vardı. Pathet Lao kadroları Kuzey Vietnam'da politik ve askeri

eğitim görmelerine, silah ve para yardımı almalarına karşın “k kardeş” psikolojisine girmediler. Vietnamlıların hem politik hem de askeri olarak tecrübeleri oldukça gelişmişti ve herhangi bir görülebilir komplekse girmeden bunu kabul ettiler. Pathet Lao, Vietnam’la birlikte yapılan plan uyarınca özellikle sınır bölgesinde rgtlyd. Sınır boyunca çok sayıda azınlık yaşıyordu ve bunlara karşı özenli davranmak gerekiyordu.

Azınlıkların birleşip hakim durumdaki Lao kimliğine karşı çıkması söz konusu değildi.

Laos ile ilgili kitaplarda bu azınlıklarla ilgili olarak ABD ve Tayland’ın kışkırtmalarından söz edilmiyor ama bunun olmaması mümkün değildir. Kışkırtmalar başarılı olamamıştır. Vietnam’ın değişik konularda Laos ile karşılaştırlamayacak kadar büyük gücü ve azınlıklara karşı özenli davranmaları bu sonuçta önemli oranda etkili olmuştur.

Devrinden sonra, Pathet Lao lke çapında politika belirlemeye başladığı zaman, eşitlilik İçinde Birlik ya da Birlik ve çeşitlilik olarak adlandırılan politika kabul edildi. Bütün azınlıklar kültürlerini koruma ve geliştirme hakkına sahiptirler; her alanda eşittiler, büyük etnik grup Lao Loom’un herhangi bir imtiyazı bulunmuyordu.

Özellikle azınlıklar arasında eğitime önem verildi ve azınlıklarla çoğunluk arasında geçişler arttı. Azınlıklar ve çoğunluk değişmeye başladı. Sosyalist kimliğin etnik kimliğin üzerine çıkmasına çalışıldı.

Laos Halk zgrlk Ordusu etnik kimlikleri ortak amaç çerçevesinde birleştirme işlevi gördü. nce Fransız sömürgeciliğine karşı savaş, ardından ABD’lilere ve onlar tarafından ülkeye sokulan Taylandlılara ve Güney Vietnam askerlerine karşı savaş ordu içindeki azınlıklar arasındaki farklılıkları azalttı ve bu azalma Laos’ta güçlü

olan aile bağları üzerinden geniş bir kitleyi etkiledi (age. 220).

2006'da yayınlanan araştırmada belirtildiğine göre uluslaşma süreci devam ediyordu.

Laos azınlıkları birleştirerek uluslaşma konusunda önemli iş başarıırken benzer başarının mesela Romanya'daki Macar azınlık ve Bulgaristan'daki Türk azınlık konusunda gösterilemediğini belirtmek gerekir.

Tekrar belirtilecek olursa; geleneklerine ve kùltürlerine özenli davranıldığı sürece azınlıklar büyük sorunlar çıkarmazlar. Tersine örnekler de olabilir ama genellikle böyledir denilebilir.

Laos'ta büyük etnik kimlikle (Lao Loom) küçükler arasında dini fark bulunması normalde durumu zorlařtırırđ ancak bu konuda önemli sorun yaşandığı bilgisine rastlamadım.

Aynı durum mesela Bulgaristan'da önemli sorun olmuştur.

SONUÇLAR

Birincisi; sosyalizmin bağımsız tarihi yoktur. Sosyalist ÷lke ya da ÷lkelerin tarihsel gelişimleri, kapitalist ÷lkelerin içinde buldukları gelişme aşamasının özellikleriyle belirlenir. Sosyalist ÷lkeler güçleri oranında kapitalist ÷lkeleri etkilerken, onun tarafından da etkilenirler.

Marx-Engels sosyalizmi dünya sistemi olarak düşünmüşlerdi. Kapitalist ÷lkelerde az çok zamandaş devrimci dönüşüm öngör÷lmüş, bu nedenle de sosyalist toplumla ilgili tespitler rakipsizlik temelinde

geliştirilmiştir. Marx-Engels'in sosyalizm anlayışında güçlü kapitalist ülkelerle birlikte yaşamak zorunda olan, onlarla sürekli mücadele içindeki sosyalist ülke ya da ülkeler yoktur.

Buradan çıkan sonuç, Marksist sosyalizm anlayışının değişmesi gerektiği, bunu anlamak için hayli geç kalındığıdır.

Ütopik sosyalizmin günümüzdeki –ve yıllar öncesindeki- adı Marksist sosyalizmdir. İşçi sınıfının neredeyse hiç bulunmadığı ülkelerde sosyalist devrimden sonra –teoriye uyması için- proletarya diktatörlüğü ilan edilmiştir. Devlet ortadan kalkmamış, güçlü kapitalist ülkelerle birlikte yaşandığında kalkmazdı da- pratiği teoriye uydurmak için değişik gerekçeler üretilmiştir.

Örnekler çoğaltılabilir.

Günümüzde sosyalizmi savunmak ancak Marksist sosyalizm anlayışından uzaklaşmakla mümkündür.

Sosyalizm yeniden tanımlanmalıdır.

Vietnam Komünist Partisi'nin teorik yayın organında yer alan bu konudaki belirleme gerçeği ifade etmektedir.

Vietnam Komünist Partisi'nin kendisini Marksist-Leninistolarak görmesi, teoride ve pratikte yaşanan büyük değişiklikleri “yaratıcı uygulama” olarak değerlendirmesi, yıllardır uygulanan pratiğin teorisinin yapılması için yeterli birikim sağlanmadığını göstermektedir.

Önümüzdeki yıllarda yaşanan pratik kendisini teoriye dayatacaktır.

İkincisi; Çin, Vietnam ve Laos'un pazar sosyalizmine geçmeleri ve bunun ayrılmaz parçası olarak ülkelerin yabancı tekellerin yatırımlarına açılması 1960'lı yıllarda gerçekleşemezdi. Tekellerin sosyalist ülkelerde

yatırım yapabilmeleri için üretimin en ucuz olduğu yere taşınmasının gerçekleşmesi gerekirdi. Bunun için öncelikle ulaştırma maliyetlerinin azalması ve iletişimin kolaylaşması gerekiyordu. Bunların gerçekleşmeye başlamasıyla birlikte ABD, Almanya, İngiltere ve diğerkapitalist ülkelerdeki bazı üretim dalları emek gücünün ucuz olduğu ülkelere –sosyalist ülkeler dahil- taşınmaya başlamıştır.

Sosyalist ülkelerin ekonomik-toplumsal evriminin nasıl gelişeceğinin kapitalist ülkelerdeki gelişmelerle yakın ilgisi burada da açık olarak görülebilir.

NEP gibi gelişme politikaları her dönemde sınırlı olarak uygulanabilir ama sosyalist ülkelerin belirli kısıtlamalarla tekellerin yatırımlarına açılması ancak onlar bu yatırımları yapabilecek durumda iseler mümkündür. Kazancı artırmak için üretimin taşınmasının imkanları gerçekleşmeden bunun yapılabilmesi mümkün değildi.

Üçüncüsü; dünya çapında en büyük doğrudan yatırımcı sermaye olan ABD tekellerinin ABD devletiyle birlikte politikası Çin ve Vietnam konusunda farklılık gösterir.

Çin ile SSCB arasında 1960'lı yıllarda açık olarak ortaya çıkan ve gittikçe keskinleşen farklılıklar, ABD devletinin ve tekellerinin Çin ile yakınlaşmasını kolaylaştırmıştır. 1972'de Nixon'un Çin'i ziyareti sırasında Mao hayattaydı. 1970'li yılların sonlarında Deng Xiaoping, Vietnam'ı "ikinci Küba" olarak nitelendirmiş ve bölgede ABD ile Çin'in çıkarlarının ortak olduğunu açıklamıştı. 1979'da Çin'in Vietnam'a yönelik "cezalandırma savaşı" öncesinde Deng Xiaoping Washington'daydı. Çin'in Vietnam'a yönelik askeri hareketından ABD'nin daha önce mutlaka haberi olmuştur. Vietnam ile SSCB arasındaki dostluk anlaşması nedeniyle hareket küçük çaplı olmak zorundaydı.

ABD, Vietnam'a önce ekonomik ambargo uygular; daha sonra bunu kaldırır ve Vietnam'a dış ticarete ayrıcalıklı ülke statüsü tanır. ABD tekelleri Vietnam'a yatırım yaptıkları gibi bu ülkeye Ho Chi Minh Yolu'nu görmek amacıyla çok sayıda ABD'li turist de gelmektedir.

ABD tekelleri sonuçta kazançlarını düşünürler. Çin örneğindeki gibi erken davranmayabilirler ama sonuçta Vietnam ile sert bir savaşta yenilmiş olmak iyi kazanç imkanlarına ilgisiz kalmayı gerektirmez.

Bu konuda Çin, Vietnam ve Laos'un politikaları büyük oranda benzerdir: ülkeye yatırım yap, kazancını istersen dışarıya götür ama teknoloji getir, iş alanları aç ve dünya çapında ticaret konusunda yeni imkanlar tanı...

Çin Komünist Partisi bu politikaya "karşılıklı kazanmak" adını vermektedir. 30-35 yıl iyi süren bu politika, ABD'nin Çin'in daha fazla kazandığını anlamasıyla birlikte kısıtlamalarla karşılaşmıştır.

Dördüncüsü; bazı yazarlar tarafından komünist partisi yönetimi altında pazar ekonomisinin önemli özelliklerinin uygulanması "pazar Leninizmi" olarak adlandırılır. Burada komünist partisinin iktidar tekeli bırakmaması temeldir. Tekeller sosyalist ülkelere yatırım yaparlar ve ekonomik gelişmelerini belirgin olarak hızlandırırken, pazarın gelişmesi oranında komünist partisinin (ya da adı farklı ama aynı işlevi gören partinin) iktidar tekelinin er ya da geç sona ereceğine güveniyorlardı. Böyle olmamıştır ve böyle olmaması için de -Laos örneğindeki gibi- dikkatli davranılmaktadır.

Beşincisi; aile tarımına dayanan küçük işletmelerin kolhozlara ya da kooperatiflere katılmaya yönlendirilmesi direnişle karşılaşmış, gerçekleştirilebildiği oranda da tarım üretimi gerilemiştir. Çin'de olduğu gibi Vietnam ve Laos'ta da kolхозlardan ve kooperatifleştirmeden

vazgeçilmesi, ailelerle sözleşme sistemine geçiş kısa sürede tarımsal üretimde patlamayla sonuçlanmıştır.

Vietnam'ın başlıca besin maddesi pirinci ithal ederken pirinç ihracatında önde gelen ülkelerden birisi olması bu gerçeği Çin örneğinden daha açık olarak göstermektedir.

Daha önce Macaristan ve Bulgaristan'da aile tarımının kolхозlarda yapılan tarımdan daha verimli olduğu görülmüşken, bu örneklere Çin, Vietnam ve Laos'un çarpıcı örnekleri de eklenmiştir. Buna rağmen Lenin'in sosyalist tarımın örgütlenmesiyle ilgili olarak Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi kitabındaki büyük işletmelerde tarımın verimliliği tezini savunmak, ütopyik sosyalizmi savunmanın bir çeşidi olarak görülmelidir.

Altıncısı; üretici güçlerde kapitalizmin ulaştığı güncel düzeyi aşacak oranda olmasa bile önemli gelişme sağlayamayan sosyalist ülkeler ayakta kalamazlar. 1989-1991'de örneklerinin görüldüğü gibi çözümlenerek ortadan kalkarlar. 1980 sonrasında üretici güçlerde önemli denilebilecek gelişmenin sağlanabileceği tek yol pazar sosyalizmidir. Önceki yıllarda SSCB bünyesinde ve Doğu Avrupa'nın sosyalist ülkelerinde bazı reform denemeleri yapılmış olmakla birlikte bunlar pazar sosyalizmi kapsamında değerlendirilemezler. Pazar sosyalizmi dışında bir gelişme yolunun -şimdilik- bulunmuyor olması, en başta Çin, Vietnam, Laos ve Küba tarafından gösterilmiştir. Kuzey Kore konusu incelenmeyi beklemektedir.

Bu durum sosyalizmin yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır. Marksizmin yaratıcı uygulanması gerçekte durumu kurtarmaya yarayan ve bir şey ifade etmeyen bir belirlemedir. Tarımda kolektifleştirmeden dönülmesi, tarım dışında devlet işletmelerinin önemli oranda merkezi yönetimden çıkarılması ve Vietnam ile

Laos'ta bulunmamakla birlikte Çin'de burjuvazinin de komünist partisine üye olabilmesi hiçbir şekilde Marksist sosyalizm anlayışına sığmaz.

Vietnam Komünist Partisi'nin teorik yayınında da belirtildiği gibi; yıllarca konu üzerinde düşünmedik, ezberlediklerimizi tekrarladık ve geri kaldık.

Sosyalizmin yeni tanımı, pazar sosyalizmi, son tanım değildir ve olamaz da. Kendisini kapitalizme alternatif olarak tanımlayan sosyalizmin tanımı, kapitalizm değiştikçe değişmek zorundadır.

Marksistler doğru olarak “değişmeyen tek şey değişimdir” belirlemesini yaparlar ama kendileri çok zor değişirler.

Son olarak; 20. yüzyılın sosyalist kuşakları yıllarca Marksist sosyalizm anlayışı kapsamında yetiştiler. Sosyalizm rakipsiz bir dünya sistemi olmadığı için uygulama, teoriden önemli sapmalar gösterse de, mesela pazar mekanizmasının olabildiğince dışlanması, herkese iş garantisi gibi özellikler sosyalizmin olmazsa olmazları olarak kabul edildi.

Pazar sosyalizminde sınıf aidiyeti değil de verimlilik esas alındığı için bu iki özellik de geriye itilmiştir. Bu gelişmeye alışılması kolay değildir.

Hatırlanacak olursa; 20. yüzyıl başlarında yıllarca Batı Avrupa anlamında dünya devrimi beklentisiyle yetişen sosyalist kuşakların önemli bir bölümü, Sovyet devriminin yalnız kalmasının ardından varolan gerçekliği kabullenememiş ve bir süre daha olmayacak Avrupa devrimi hayalleri beslemiştir.

Büyük bir bölgede –SSCB tek ülke değil geniş bir bölgedir- sosyalizmi kurmaya girişmekten başka çare bulunmuyordu. Büyük başarı kazanıldı ve SSCB,

Lenin'in de belirttiği kapitalist olmayan yoldan gelişerek yarı feodal ÷lkeden sanayi ÷lkesi durumuna geldi. Bu başarının özellikleri –Stalin dñnemi gelişme politikası olarak da bilinir- genel doğru olarak kabul edildi ve yolun tıkanmaya başladığı 1960'lı yıllarda gerekli değişikliklerin yapılması gerekirken, bunu savunanlar da varken, eski yolda küçük değişikliklerle devam edilmesi tercih edildi.

Ezberlenenler yıllarca tekrarlanınca geride kalmak ve giderek çöz÷lmek kaçınılmaz oldu.

Sosyalist toplumların pratiği, kapitalizmdeki önemli değişmelere uygun olarak değişmek, gelişmek zorundadır. Teori sürekli yenilenmelidir. Bu yenilenme, özellikle Çin pratiğinin de gösterdiği gibi, ani değişikliklerle değil, aşamalı ve yavaş olmalıdır. Böylece yapılması kaçınılmaz olan hatalar vahim sonuçlara yol açmadan düzeltilbilir. Vietnam'da sosyalizmin tarihi de bunun örneklerini göstermektedir.

Unutmayalım; yavaş ve kademeli değişim ancak değişimde fazla geç kalmamakla mümkündür.

Kitabın son birkaç cümlesi olarak şunlar söylenebilir: Küba, Çin, Vietnam ve Laos'taki pazar sosyalizmlerinin incelenmesi –Küba konusunda ekleme yapılmasına gerek vardır- tamamlanmış olmaktadır. Bundan sonra Kuzey Kore gelecektir.

1990 öncesinin üç kutuplu –SSCB, Çin ve Arnavutluk-sosyalist dünyasının yerini, daha zayıf ama uyum içinde bir sosyalist dünya almıştır. Sayılan beş ÷lkenin birbiriyle ilişkileri iyidir ve kimse kimseyi revizyonist, sosyal emperyalist, Han şovenisti olarak suçlamamaktadır.

KAYNAKLAR

Ben Kiernan: How Pol Pot kam to power: 1985.

Ben Kiernan: The Pol Pot Regime: 1996.

Communist Party of Vietnam 7th National Congress – Documents: 1991.

David W. P. Eliot: The Third Indochina Konflikt: 1981.

Engin Erkiner: Geleceğe Dönüş: 2016. Bu kitap ile birlikte 1989 Berlin Duvarı, Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş – Bulgaristan ve Romanya Örnekleri, Che Guevara Kısa Uzun Bir Hayat, Arnavutluk (1912-1992) ve Çin Sosyalizmi (1949-2022) kitapları www.enginekinerkitaplar.blogspot.com da veya Google Drive’da TDAS Kitaplık arandığı zaman, diğer kitaplarla birlikte, E-Kitap olarak bulunabilirler.

Evan Gottesmann: Cambodia after the Khmer Rouge: 2001.

Harish Mehta, Julie Mehta: Strongman Hun Sen: 1999.

Joseph Zasloff: North Vietnam and the Pathet Lao: 1970.

Kheang Un: Cambodia: Return to Authoritarianism: 2019.

Le Dang Doanh: Zehn Jahre Doi Moi; in Helmut Opletal (Ed.): Doi Moi: Aufbruch in Vietnam: 1999.

Lewis M. Stern: Renovating the Vietnamese Communist Party: 1993)

Ichiro Otani, Chi Do Pham: The Lao People’s Democratic Republic Systematic Transformation and Adjustment – IMF Occasional Paper (137): 1996.

Margaret Slocomb: The People’s Republic of Kampuchea 1979-1989: 2003.

Martin Stuart-Fox: A History of Laos: 1997.

Oscar Weggel: Reformersche Modernisierungspolitik in Vietnam; in Helmut Opletal (Ed.): Doi Moi: Aufbruch in Vietnam: 1999.

Paul Langer, Joseph Zasloff: North Vietnam and the Pathet Lao: 1970.

Sebastian Strangio: Hun Sen’s Cambodia: 2014.

S.M.Giang, A. Grimmel, E. Grimmel: Vietnam: 2012.

Thi Phuong Hoa Nguyen: Foreign Direkt Investment and its Contributions of Economic Growth in Vietnam (1986-2001): 2004.

Vatthana Pholsena: Post-War Laos: 2006.

William J. Duiker: Vietnam Since the Fall of Saigon: 1989.